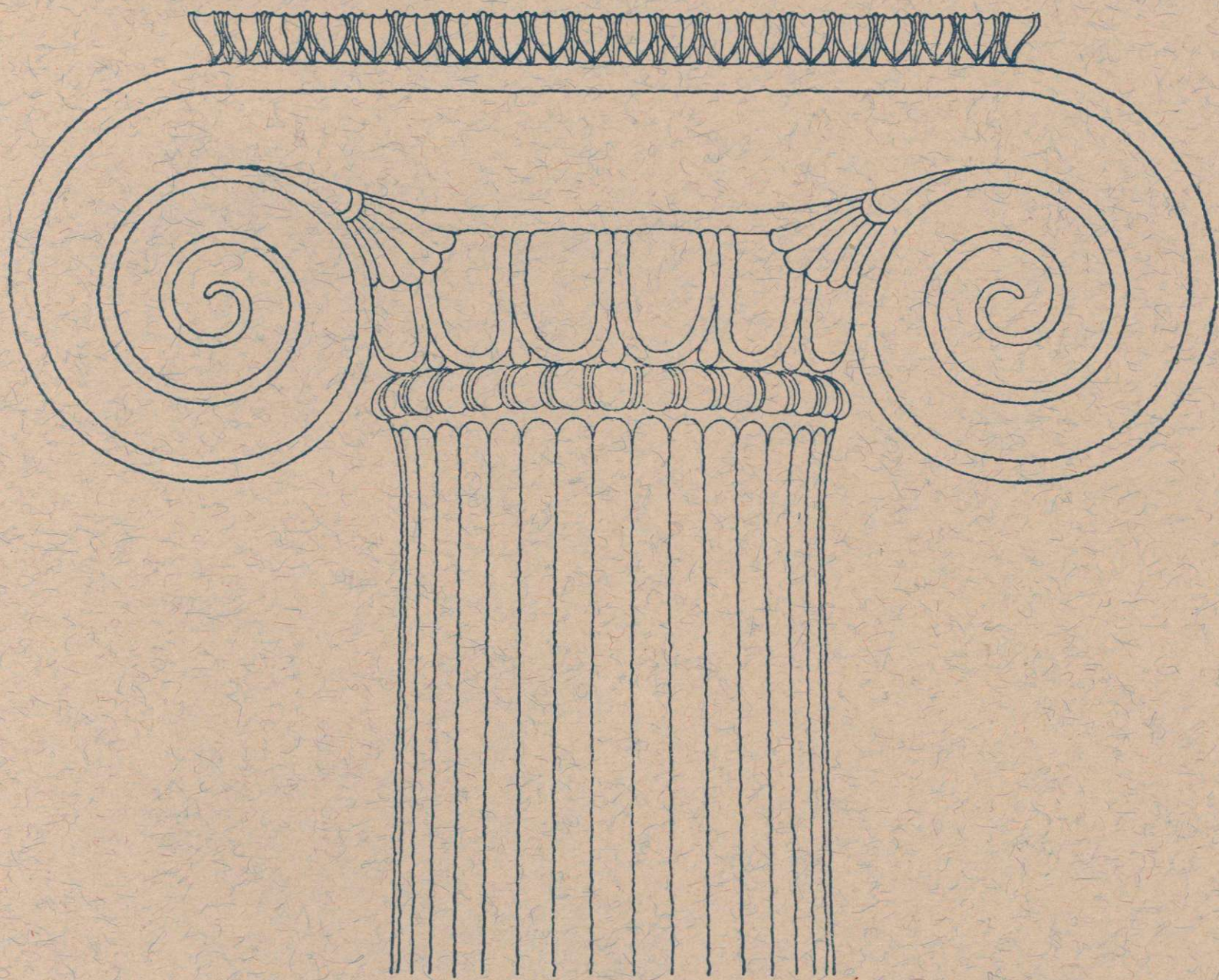

1925

DOM IN SVĚT

1925

ŠTEV.

3

VSEBINA DOMA IN SVETA ŠTEVILKA 3.

LEPOSLOVNI DEL:

- I. **Pesmi:** Tine Debeljak: Bolnik. 102. — Dante Alighieri: La Divina commedia, III. 28. 112.
- II. **Drama:** J. Stantè: Mlada Breda. 109.
- III. **Pripovedna proza:** France Bevk: Muka gospé Vere. 97. — Ivan Pregelj: Trikrat moj žerjav. 102. — Narte Velikonja: Sirote. 103.

PROSVETNI DEL:

- I. **Članki:** Ardengo Soffici: Kratek oris italijanskega slikarstva. 115. — Giovanni Papini: Armando Spadini. 117. — B. K. Zajcev: Sodobno rusko slovstvo. 119. — Fr. Čibej: Doneski k utemeljitvi sociologije umetnosti. 121.
- II. **Zapiski:** 1. **Slovstvo:** Sveto pismo novega zakona. I. Evangeliji in Apostolska dela (Breznik). 125. — A. Novačan: Samosilnik (Koblar). 126. — J. Jalen: Srenja (Velikonja). 127. — Ks. Meško: Listki (Fr. K.). 127. — J. Robida: Rože ob potu (Fr. K.). 127. — A. M. Slomšek: Izbrani spisi za mladino (I. P.). 128. — 2. **Umetnost:** Liturgična umetnost (Frst.). 128.

PLATNICE:

Iz naše dnevne kulture. — Prejeli smo v oceno.

ILUSTRACIJE:

Priloga III.: A. Spadini: Portret njega samega z ženo. — Slike v tekstu: A. Spadini: Zamišljena deklica. 97. — Isti: Poletni popoldan. 101. — Isti: Slikarjeva žena. 107. — Isti: Slikarjeva deca. 115.

DOM IN SVET IZIDE V L. 1925. OSEMKRAT, IN SICER: 1. III., 1. IV., 1. V., 1. VI., 1. VII., 1. X., 1. XI. IN 1. XII. :: NAROČNINA ZNAŠA LETNO 100 DIN, DOVOLJENO JE POLLETNO PLAČEVANJE PO 50 DIN, V IZJEMNIH SLUČAJIH TUDI ČETRTLETNO PO 25 DIN. NAROČNINA ZA DIJAKE (ŽELIMO, DA NAROČAJO SKUPNO) 75 DIN. :: UPRAVNIŠTVO: LJUBLJANA, JUGOSLOVANSKA TISKARNA. :: ZALOŽNIK IN LASTNIK: KATOLIŠKO TISKOVNO DRUŠTVO. :: TISK IN KLIŠEJI JUGOSLOVANSKE TISKARNE V LJUBLJANI. :: UREDNIKA: PROFESOR FRANCE KOBLAR (ZA LEPOSLOVJE), LJUBLJANA, JANEŽIČEVA CESTA 12 (PRULE), IN DR. FRANCE STELÊ (ZA PROSVETNI DEL IN OPREMO), LJUBLJANA, MUZEJ.

DOMIN SVET

LETNIK 38. V LJUBLJANI 1. MAJA 1925. ŠTEVILKA 3.

A. SPADINI: ZAMIŠLJENA DEKLICA.

MUKA GOSPÉ VERE.

FRANCE BEVK.

13.

Tisti večer je bila žena drugačna. Odgovarjala je na vsa vprašanja tiho, ponižno; bila je telesno in duševno izmučena.

Spala je trdno. Ponoči se je odpočila, napeti živci so odnehali. Njen odpočitek pa je deloval nasprotno.

Domišljija je pričela delovati živeje. Neverjetnosti si je naslikala verjetne. Še pismo ji ni šlo iz spomina. V nji je raslo vse tisto iz prejšnjega dne in je doseglo staro višino.

Z možem je govorila. Silila se je celo v prijaznost. Njeno čuvstvovanje se je uklonilo pod vzroki, ki so ženskega, praktičnega značaja.

Nejevolja do moža je deloma izginila. Zavedla se je, da je njeno življenje od-

visno od njega. Hoté ali nehoté mu je vendarle dekla, dasi bi si tega ne bila priznala nikoli.

Začela pa je sovražiti ženske. To njeno sovraštvo se ni izražalo v kritiki obleke, stasa, običajev ali življenja sovrstnic; segalo je globlje. Zasovražila jih je zato, ker so ženske. Čim lepša je katera bila, čim lepša obleka je pokrivala njene ude, tem večji je bil njen srd do nje.

Cele popoldneve je slonela na oknih in jih je gledala. Premagovala se je, da ni pljunila na nje, ki so hodile mimo, oblagodarjene z lepoto in prikupljivostjo. Kajti ona je sovražila vse. Ni mogla vedeti, katera je tista, ki je premamila njenega moža. Morda hodi pod njenim oknom in se ji roga. Kadar je ženska pogledala na njeno okno, ji je mehanično planila misel skozi možgane: ta je tista!

Tega neznosnega sovraštva ni skrivala pred svojim možem. Kadar je z njim govorila, je govorila o ženskah. Zasmehovala je njih lepoto, z umetnimi sredstvi pričarano, blatila njih dušo, z lažjo pobarvano. Skoraj za vsako je imela na jeziku skrajno srdit, skozi zobe izgovorjen izraz: vlačuga! Pri tem pa je merila moža v dno oči, kaj poreče.

Molčal je. Le enkrat, ko je šlo za znano osebo, je dejal: »To ne more biti res. Ti gledaš prečrno!«

Žena je postala pozorna.

»Kaj ti je toliko do nje?«

Mož je spoznal ost tega vprašanja. Molčal je. Ni se maral igrati z ognjem.

Ko sta šla v nedeljo na sprehod, se je brez premora obešala na njegovo roko, dasi je bila dušiča vročina. Hotela je javno dokazati, da je to njen mož in njena last...

Srečala sta mlado damo, ki je koketno pogledala njenega moža; ženi je planila vsa rdečica v obraz. Obstala je in ji je srdito zaklicala:

»Kaj hočete od mojega moža?«

Tuja dama se je ustavila. Mož je potegnil Vero za seboj. Dama je v hipu

spoznala, zakaj gre, nagnila je glavo in dejala s porogljivo pomilovalnostjo:

»Ubožica! Ubožica!«

Zgodil bi se bil skrajno mučen prizor, da ni val ljudi, ki je prišel nasproti, pomešal Vero in moža med se, mlada žena pa je izginila.

Vera ni mogla pozabiti tega. Imela je občutek, da z možem drži v rokah nekaj, kar lahko vsak hip izgubi. Hotela si je zagotoviti to posest. Ni vedela, ni znala kako.

Mir, ki se je bil navidezno povrnil, ni bil več mir, bil je tiha muka dveh bitij, ki živita drug poleg drugega, ker morata živeti. Mož je postajal žalosten, zamišljen, vse, kar je storil, ni storil v polni meri iz ljubezni, ampak le da ohrani mir.

Nekega večera je bil utrujen; duševna potrtoost ga je mučila. Žena je položila roko nanj, on jo je odklonil.

Dejala ni niti besede. Strašno ga je merila nekaj minut, nato je razmišljala v strop. Tudi mož ni zaspal.

14.

V trudni uri, ko so oči napol mižale in je duša upehana dremala, se je Vera odpočivala ob spominih. Kako nenadno se je ona nekoč zavedla svojega deklišтва, ki je kakor v hipu iz tal vzraslo in ji zarisalo stezo življenja! —

Kadar so roke same od sebe segle v lase, da jih popravijo, in je pogled sam padel v zrcalo, da se izprašuje, je že bilo tudi srce nemirno.

Stoteri so prihajali mimo; njen pogled je bil za vse enako dober, dasi je le enega iskalo oko. Kdo bo tisti? Čigav bo nagelj, ki je v roki, čigav bo roženkravt?

In Bog ve, koliko jih je bilo, ki so želeli njene besede in prihajali v hišo modrovat z očetom, a se ni odločila za nobenega.

Pa je prišel tuj in neznan in jo je dohitel na cesti.

»Kam greš, dekle?«

»Domov.«

»Daš meni nagelj?«

Ona pa je dejala iz dekliške jeze, ki podi vsiljenca in ne ve, kako bi ga sodila:

»Pustite me! Kaj vam bo nagelj?«

In vsiljenec, gosposko oblečen, je nagnil glavo in jo pogledal v obraz. Tedaj

ga je pogledala tudi ona. Nasmehnila se je njegovi drznosti. Tudi on se je nasmejal. Dejal pa je:

»Tako lepa, pa tako huda!«

Radi besede »lepa« se je Vera znova zresnila. Zvenela ji je v ušesih prijetno, a marala je ni. Rekla ni ničesar.

»Spremiti vas vendar smem?«

»Storite, kar hočete!«

Tako je stopil ta nepridiprav v očetovo hišo. Jedel je, oče mu je postregel z žganjem in tudi z besedo, ker je bil gospod. Ko je odšel, je slišala Vera:

»Vidiš, uradnik je.«

»Ga nočem, če je zlat.«

In se je zaprla v kamrico.

»Ko je prejela prvo razglednico, je mislila nanj, na tretjo mu je odgovorila, da ne bo hud. Tistikrat se je pričela njena skrb obračati na kuhinjo in gospodinjstvo. Čemu? Sama si je tajila jasen odgovor.

V podzavesti je čutila vse.

Neke noči ji je potrkal; ko je stopila k oknu, mu je dejala, da mu ne odpre.

»Pet ur sem prehodil peš . . . v noči . . .«

Njegov glas je bil izmučen in proseč. Predstavljala si je dolgo cesto pet ur hoda, morda radi dveh besed, in pet ur nazaj, da ne zamudi službe. Kakor da se je s to besedo vrgel na tehtnico, je njegova vrednost zrasla v neskončnost . . .

Odprla je in poprosil jo je za roko. Dala mu je nagelj in prvi poljub. Deset minut je ostal pa ga je videla zopet na cesti, kako gre z neskončno radostjo v srcu v mesto nazaj.

Gospa Vera je pomislila ob tem spominu. Odpočivajoča muka v njenem srcu se je zganila. — In ta človek me vara?

In kolikokrat je zazvenelo v oknu in je zagledala blede obraz, ki je hrepenel samo po eni besedi in naredil vso dolgo pot, se plazil skozi vas in se skrival v senci, da ga fantje niso izsledili?

Koliko tisoč besedi je bilo zapisanih na pismih, ki so bila vsa z zlatom obrobljena in so govorila samo ljubezen in hrepenenje, večje od dne do dne.

Pisma so bila sugestivna, rože, skrbno izbrane in stisnjene med liste, so govorile srcu, govorili so darovi, govorile so izmučene poti v polnočnih urah . . . Polagoma, vendar prej nego se je zavedla, je vzrasel v njenem srcu ogromen in je

izpolnjeval slednjo njeno misel, da je pretrgala vse stike s svojo okolico in je posvetila vsako svojo misel njemu.

Prej je bilo spoštovanje do njegovih žrtev, ki jih je delal iz ljubezni do nje, zdaj je govorila ljubezen sama.

Neke noči se je nagnila k njegovemu izmučenemu obrazu in pričela plakati.

Vpraševal jo je nežno, kaj ji je in mu ni znala odgovoriti. Šele ko jo je vprašal: »Ali me ljubiš?« mu je prikimala.

Takrat je zapečatila svojo besedo in jo je držala. In Bog ve, kaj vse se je tedaj godilo in sklepalo v njeni notranjosti; tega se danes ni mogla več spominjati.

15.

Tisto noč, ko jo je moževa roka zavrnila, je zopet začel obrat v ženi. Bila je prepričana, da jo je mož varal z drugo žensko, dasitudi je bil pod noč le borih deset minut odsoten.

Njegovo nejevoljo in trudnost je pripisovala drugim vzrokom kot so v resnici bili. Tisto, kar se je zgodilo, je občutila kot razžaljenje, ki ga ne moreta izbrisati ne beseda in ne poljub.

Zjutraj ni govorila z možem. Opoldne mu je postavila slabo jed na mizo. Po večerji je šla v spalnico.

Svoje sklepe je menjala vsak hip. Jedva je bila v spalnici, že se je vrnila zopet v kuhinjo. Mož je sedel na verandi. Na kolenih mu je ležal časopis, roke so ležale prekrižane na njem.

Gledal je v nasprotno steno, kjer se je vrstila vrsta kuhinj ena nad drugo. Njegov obraz se je držal na smeh, nagnil je glavo in zdelo se je, kot da je nekemu prikimal.

Vera ga je opazovala. Stopila je bliže in se vzpela na prste. V drugem nadstropju stoji ob oknu kuhinje mlada belopolta gospa in pomiva posodo. Ta ženska je poročena že dve leti; njen mož nosi njenega zdravega otroka v naročju in mu prepeva pesmi, njegova žena pa pogleduje na tujega moža in se razkazuje brez sramu.

Vera je videla v njenih pogledih poželenje, prešuštvo z okna na okno, od stene do stene. Kaj sta si dopovedovala s temi pogledi in skrivnimi znamenji?

Morda je bil to porog. Morda ni preteklo pol ure, ko sta jo skozi polzaprte oknice z one strani opazovala v to stran, kaj dela?

Pretehtala je vse možnosti. V njenem srcu se je zgostil težek, za pest debel kamen, ki jo je težil kot ogenj.

Mož je ni videl, ko je stala za polodprtimi vrati. Zdelo se je, da gleda v časopis, a se izpod čela ozira na ono stran in z znamenji črkuje besede, ki jih hoče povedati. Čemu tedaj se je ona vlačuga ozrla trikrat po njem? Ali nima svojega moža? Ko je nesla pomito posodo proč, se je vrnila še enkrat, da je pomila okno. Nato še enkrat, da je pogledala na dvorišče. Brez vzroka, samo da se je ozrla z dolgim pogledom od hiše do hiše. Zdaj tudi Krševan ni skrival pogleda.

Gospa na drugi strani je zaprla okno in se ozrla še enkrat; Krševan je gledal v zaprto okno. Vera se je sesedla na stol.

Ko je mož stopil v kuhinjo, jo je našel blede, vso spremenjeno. Ponudil ji je vode; ni je sprejela. Borila se je z jokom, a ni mogla jokati.

»Kaj ti je?«

Odklonila je vprašanje z roko in ni mogla odgovoriti. Kakor da bi jo neznana teža pritiskala k tlom, se je sklonjena v dve gubi vlekla v spalnico.

16.

Krševan ni ljubil burnih prizorov. Vendar ga ni nobena stvar spravila iz ravnotežja, slednjo je hotel dognati do dna. Prazne strahove je sovražil iz dna duše.

Svoje žene ni mogel doumeti. Njeno vedenje ga je plašilo in vznemirjalo, da še v sanjah ni našel pokoja. Vedel je, da jo je obvladalo bolešno ljubosumje. Premislil je sebe do dna in je spoznal zatrdno, da žena nima vzroka za to.

Toda saj ni treba, da ima ljubosumje vzrok. Ono je zgrajeno na laži, na bujni domišljiji in raste in se veča samo iz sebe.

Ko je odšla žena ta večer brez besede v spalnico, je obstal Krševan v kuhinji, pomislil nekaj trenutkov in sedel na stol. Mračno je zrl pred se in podprl glavo.

»Kaj sem ji naredil?« se je vprašal.

»Nič,« si je odgovoril.

»Ljubosumnost, ljubosumnost!« je tožil bridko v svoji duši.

»Bolna je!« je govoril pomilovalen glas iz njega.

Nato je prisluhnil, ali ne joče. V sobi je bilo vse tiho. V uri je nekaj stokalo, dekla iz petega nadstropja je pela pesem »o ljubezni, ki ne mine«.

»Kaj naj storim?« je vprašalo obupno iz njega in že je imel odgovor:

»Vse sem poskusil.«

V resnici se je zavedel, da ni poskusil še ničesar. Molčal je, le enkrat je govoril odkrito; ni dokazoval, ni prepričeval.

Kaj naj dokazuje? Kaj naj prepričuje? Dejanje je mogoče dokazati, dobro ali slabo; tega, česar nisi nikoli storil, ni mogoče dokazati. To strašno logiko, ki je v enaki meri komična kot tragična, je Krševan živo občutil. Neznosno stanje je postalo s tem hipom brezupno. In vendar je želel dokazati, dokazati! Hotel bi, da je v eni osebi toženec, tožitelj in sodnik obenem.

»Obtoženi ste, da ste varali svojo ženo...« Dolga pesem brez naglasa in oddiha.

»Ni res, gospod sodnik! Obrekovan sem; prosim, da me branite pred obrekovalci...«

»Pripeljite priče!«

In prič ni, ker jih ne more biti. »Priča, da nisem varal, so vsi ljudje.«

Šel je v spalnico. Žena je sedela pred zrcalom in podpirala glavo z levico, desnica je ležala na kolenu. Ni bila solzna; čuden blesk je ležal v njenih zenicah.

Ni ga pogledala. Čez lice jo je nekaj spreletelo, kot da je globoko zaničevanje zagorelo v duši.

Krševan se je uprl s hrbtom proti končnici zakonskih postelj in se je gledal v zrcalu. Zdel se je sem sebi smešen. Z rokami v žepu se je meril, bled, nekoliko zastarel.

Spomnil se je na dan njune poroke zvečer. Oba sta stala pred tem zrcalom, naslonjena drug na drugega. Vsa srečna sta se gledala in smejala. »Glej,« je dejala tedaj ona, »kako sva drug za drugega ustvarjena.« — »Res,« je dejal on in jo je poplašal za globoko spoznanje s poljubi.

Smešno! Zdaj sta bila pred istim steklom, ki ima lastnost, da vsrka podobe

ljudi in se jim roga. Oba sta temna in Bog ve, kaj snujeta duši tajnega in nemogočega. »Kako nisva drug za drugega ustvarjena?« mu je ušla misel in zdrznil se je ob nji.

Spomin na davno sliko v zrcalu mu je obudil nežnost v srcu. Bilo mu je nečesa žal; česa, sam ni vedel; nečesa, česar on ni storil.

»Verica!« je poklical.

Ni se ozrla, ne zganila ustnic.

»Verica!«

Tudi zdaj se ni ozrla. Le dejala je: »Kaj hočeš?« Njena beseda je bila mrzla.

»Kaj ti je? Razodeni, kaj ti je? Zgovoriva se, saj ni mogoče živeti tako!«

»Ne, ni mogoče; imaš prav!«

Zajela je sapo, nosnice so ji vztrepetale.

»No, vidiš. Tedaj...«

»Sebi govori to. Ali sem jaz kriva?«

»Ali misliš še vedno; ali trdiš še vedno?« Krševanu je zastajala beseda na jeziku.

»Jaz tebi nisem bila nezvesta.« Merila ga je s težkimi očmi.

»Kako naj ti dokažem? Kaj naj ti rečem? Katere priče naj ti pripeljem? — Povej, kako, kdaj, ob kateri uri in priliki? Dokazal bom, da ni res. Ti sanjaš, ti si domišljaš!«

»Ti lažeš! Ti lažeš! Ti varaš!«

»Ne varam. Povej, kar veš, govori!«

»Drugačen postani; tak, da bo mogoče živeti s teboj.« Odpovedala ji je logika, odpovedali so dokazi. Le solze so ji zalile oči.

»Drugačen? Tak sem, kot sem bil. Govorila bova, ko greva na sprehod. Umirjena, pametna. To je pa strašno, tega ni mogoče prestajati več!«

Šel je po sobi. Bil je v resnici razburjen. Ta razburjenost je njo skoraj razkačila.

»Ne igray komedije!«

Krševan je osuplo pogledal ženo. Grozo so izražale njegove oči. Roko je del na prsi, strašno velik se je vzel pod strop, kot hipnotizer je uprl vanjo oči.

»Komedije? Vera, kaj govoriš! Pripričam ti pri svojem življenju, da ni res, kar govoriš; še nikoli te nisem varal do današnjega dne in ne današnji dan. Pripričam!«

Žena je pomolčala. Nato je dejala polglasno: »Ne verujem ti!«

A. SPADINI: POLETNI POPOLDAN.

S to besedo se je v Krševanu preobrnilo. Videl je, da je vrgel zadnjo karto, poslednje orožje. Še to je izgubil. Trepetal je. Sama od sebe se mu je krčila pest. Bal se je, da se ne zgodi najhujše. Trezen razum je premagal čuvstvo; vzal je klobuk in šel skozi vrata.

17.

Ko je odšel, je Vera pogledala za hip vase in je verjela njegovi prisegi. Nazaj ga ni mogla več poklicati. Toda, če bi ga zopet videla pred seboj, bi se bil znova prebudil stari, glodajoči črv; prebudil se je tudi tako.

»K vlačugam gre!« je siknila. Kakor je bila ta misel odvrtna, ji je vendarle laskala. Morda jo pripelje do konca, do jasnosti. Prvi hip je hotela iti za njim. Bilo je prepozno. Bilo bi tudi popolnoma nezmiselno.

Šinila ji je druga misel skozi možgane. Misel, ki jo je spočetka plašila, potem pa je prodirala vedno globlje in globlje. Končno je našla celó potezo mikavnosti na nji . . .

Biti nezvesta! Plačati zlo za zlo, prevaro za prevaro. Kaznovati nezvestobo, maščevati se. Morda je bilo nekoliko tega nagnusnega nagnjenja, ki je proti ženski naturi, v njeni krvi. Morebiti je bilo njeno veliko ljubosumje samo bičanje njene nature, ki jo je težka zadrževala, da ni zbesnela. Drugih vzrokov ni bilo. Edini vzrok je bilo maščevanje, ki je hotelo spustiti zver s konopca.

Dolgo je stala in se borila s svojo mislijo. To bi mož gledal. To si storil ti! bi mu dejala. Ali bi jo udaril? Ali bi bil ljubosumen?

Motrila se je v zrcalu. Le redko se je pogledala z radovednostjo, zdaj se je hotela videti. Premerila se je z vpraša-

jočimi očmi, kakor je premerila vselej žensko, kadar jo je srečala na ulici.

Nikoli ni razmišljala o sebi, ne o svoji lepoti. Živela je v zavesti, da jo ima rad mož tako, kakršna je. Ko se pogledala v zrcalu in se je primerjala s sliko lepih žensk, ki jih je sovražila, si je priznala, da jih ne dosega.

Poteze njenega obraza so bile nalahno, a jasno načrtane. Okrog ust je ležal trpek usmev, da se je smilila sama sebi. Ženske, ki izvablajo moške, so drugačne. Nekaj mladostnega, privlačnega, svetskega imajo na sebi.

Prvič je vzela lepoticje v roke. Za malenkost se je spremenila. Bila je skoraj zadovoljna sama s seboj. Oblekla se je in šla na promenado. Ko se je pomešala med mlade ženske in postopajoče moške, jo je obšel gnus. Zaničevala se je za hip. Nato je izvzela sebe in je zaničevala vse druge. Nato pa ji je bilo že vseeno...

Naenkrat je začula smeh za seboj. Ozrla se je in ošvignila s pogledom tri moške. Drzno so jo zrli. Pošepnili so. Nato so se spustili v divji krohot.

Postala je. Kri ji je planila v obraz. Zašla je iz vloge, katero je hotela igrati, nevedé, da je zasmeh grenko breme tega poklica.

»Fej!« je dejala, da je krohot utihnil. »Fej!« je dejala še enkrat in solze so ji stopile v oči.

Kako je dospela domov, se skoraj ni spominjala. Omotično se je vrgla na stol. V duši pa se je dvigalo nekaj silnega. Sovražila je vse. Nizkotno se ji je zdelo vse, kar jo je obdajalo. Opljuvala bi bila življenje, razdejala ga z rokami, poteptala z nogo kot modrasa. In vendar je bila brez moči.

Čutila je trudnost, podobno pijanosti. Vrgla se je na posteljo in zaspala.

Ko se je prebudila, je videla, da je pozna noč in da mož spi.

Kdaj se je vrnil? Kod je hodil? Bliskovito so delovale njene misli, se združevale in se zopet lomile. Nobene, niti najgorostasnejše ni popolnoma odbila, vsako je pridržala.

Po polurni muki je spreletelo njen obraz. Počasi se je mož prebudil iz globokega spanja. Ko je odprl oči, je videl preseče oči svoje žene in začutil objemajoče roke.

V takih hipih človek pozabi vse. Na vso žalost in na ves gnus. Vera je jecljala: »Saj te ljubim, saj ne bom več taka...«

In res je bila gospa Vera tega zblížanja najbolj radostna. (Dalje.)

TRIKRAT MOJ ŽERJAV.

IVAN PREGELJ.

Letos, petindvajsetega sušca sem videl žerjava. Bil je prvi, ki sem ga videl živega. Zató je p r v i k r a t m o j . . .

Nekje na samotnemrodu v Kokri pod Miljami je sameval, utrujen in izgubljen, ko sem šel visoko za krajem navzgor in ga splašil. Vzletel je in se gnal nad gozdom v velikem krogu in iskal, kam bi sedel. Komaj je našel in se spustil daleč smreki v vrh. Nisem verjel, da me še vidi, a sem zamahnil z roko. Videl je, vzplaval v drugo, iskal trudneje in dalj. Bliže ni mogel in vstran ni znal. Ko je sedel, sem zopet plašil. Videl je, krožil, iskal. Bliže ni mogel, vstran ni znal. Ubogi ptič! Kakor da sem sam iskal. Kamor zletiš, povsod v tujem, v ljudeh in psih. Le v svojem nikjer! V samoti nikjer! V svoji svobodi nikjer! V svoji prirodi nikjer! Ubogi ptič! Zato je d r u g i k r a t m o j . . .

Pa še v t r e t j e je moj.

Robinzonovo srečo bi še prebolel. Tega sivega žerjava ne bom pozabil do smrti . . .

»Kamor zletiš, povsod v tujem, v ljudeh in psih. Le v svoji svobodi nikjer. Bliže ne moreš, vstran ne znaš . . .«

BOLNIK.

TINE DEBELJAK.

Nizek strop
in stene od vseh štirih strani
vanj tišče.

V glavi se mu vrtil
od svetih podob,
ki v kotu vise:

od svetega Valentina
za telesno muko,
Jezusa, Marije, svetega Jožefa,
od svete Barbare
s prošnjo,
s staro roko zapisano:
Daj nam srečno zadnjo uro! —

Daj mi srečno zadnjo uro! —
škepečejo oči v groznici,
miže gledajoč
svoj lasten pogreb:
Pred rakvijo vodoravno
bilje pojo
zategnjeno —
nosači stopajo
trdo, upognjeno —
Veter sveče ugaša,
da vosek kaplja
po haljah
duhovnikov
in zvonjenje zvonov zanaša,
zvonov — — — zvonov,
kot da iz dalje pojo ...
iz neba ...

V sobi se je iztekla ura,
stara švarevaldlerca —
utrgala se je vzmet.
In kot da so padle vkup stene in strop,
in kot da ni v kotu več svetih podob —
pač, — sveta Smrt ...

SIROTE.

NARTE VELIKONJA.

7.

Drugo jutro je Branko odločil, da ostane Dorica pri bratcu, ki ga je posadil na staro vrečo v travo za hišo. Sam je moral raznesti vabila za izredno sejo, ki jo je sklical župan radi občinskih sirot, potem je moral še h kovaču po kolo in h kopačem s predjužnikom. Zajtrk sta delila z Dorico, Marta je odrezala kos kruha in gospodinja ga je namazala z maslom.

Kakor da nekaj sanja, se je županja zagledala med delom čez vrtno lesa na njive in vzdihovala, ko je videla, da je sama.

Tudi Marta je nekaj časa okopavala na vrtu. Ustavila se je pod hruško ter utrgala dve najdebelejši:

»Kradem, za sirote kradem kakor sveti Krišpin,« je vzdihovala, dobro vedoč, da gospodar zelo pazi na sadje. »Bog mi bodi milostljiv!«

In je razrezala hruško na koščke ter dala Dorici:

»Tako, kadar bo vpil, mu daj košček!«

In deklica je uprla vanjo svoje modre oči ter razumno prikimala.

»Ta je pa zate!« je dejala ter ji dala drugo. »Jaz ne morem zato,« je imela solze v očeh, ko je odkrevsala v kuhinjo. »Meni se ti revčki smilijo!«

Okoli poldneva se je vrnil Branko. Naglo je nanesel Marti drv, pogledal v občinsko pisarno, ali je kaj nujne pošte in nato skočil za hišo k otrokoma. Oba sta spala. Lojzek je imel še dva koščka hruške, na katerih so se zbirale mravlje. Na solncu mu je blede lice pobarvala lahka rdečica in na čelu so mu stale potne kaplje. Črn roj muh se mu je pasel okoli ust, okoli katerih se je bil namazal s hruško. Dorica je bila zakimala sede in v roki je še krčevito tiščala vejico, s katero je odganjala muhe.

Branko je odpodil črni roj, otresel mravlje s hruške, zavil krhlje v papir ter se podvival v kuhinjo, kjer je bila Marta nalila mleka v pinjo. Toliko da je začel mesti, je prišumela Boltarica skozi vrata.

»Ali je župan doma?«

»Ga ni!« je dejala Marta.

»In županja?«

»Na vrtu!«

»Tako!«

In je odvihrala nazaj. Pri vrtni lesi se je zadela ob župana.

»Čisto prav, da Vas dobim!« je planila v besedo, ne da bi pozdravila. »Toliko sem prišla povedat, da tistega beraštva ne maram več v hišo. Če ne pride, kadar je vrsta, pa imejte vse sami!«

»Boltarica, jaz ne razumem!« je dejal župan osorno. »Čemu taka vihra?«

»To sem hotela povedati in sem povedala, da boste vedeli. Po komandirajte po svoje!«

»Za vraga, čemu te besede?«

»Danes sem prala!« je naglo drdrala Boltarica in zlovešča poteza ji je igrala okoli usten. »In ko sem ob enajstih razobesila perilo, sem zapazila, da ni Dorice, no, tiste občinske nadlege. Rekla sem, da bi pobirala perilo, ki ga veter vrže na tla. Za to bi bila dobra, pa je ni bilo od nikoder. Tilka je rekla, da je že zjutraj ni bilo. Šla sem, da poizvem, saj sem se bala za otroka, kod hodi, ko odgovarjam zanj. In jo vidim, da leži za vašo hišo in varuje otroka. Tako, sem dejala, kadar bo dekletce samo za napotje, mokro in

v dežju, da se je bomo morali vsi izogibati, da česa ne natrese, takrat jo bo župan poslal, ob lepih dnevih, ko lahko otroka tudi kaj porabiš, da ne žre zastonj, si ga pa obdrži sam!« Lep župan to, le pogledajte se. In bom še povedala Zimi! Z Bogom! Otroka pa tudi kar obdržite pri sebi, ko bo zima in dež! Z Bogom!«

In se je obrnila ter odšla nekaj mrmrajoč predse.

Županja je stopila z vrta nekaj korakov za njo.

»Boltarica, ali ne misliš na svoje otroke?«

»Ti lahko pridigaš, ker jih nimaš!« se je otresla zaničljivo. »Jalovka, kakor si!«

»Boltarica!« je planila županja iz sebe, strašna bol je bila v njenem klicu, kakor da se ji je nekaj utrgalo v duši. »Ali ne bo odpustila?« se je vprašala in kakor blisk ji je šlo skozi možgane, da je njen mož, preden je prosil njo za roko, govoril dober čas z Boltarico, takrat Kolenčevo Rezo, in da se je razdrlo skoraj pred oklici. »Zato tako poudarjaš, koliko imaš otrok!« je pomislila. Noge so se ji šibile od bolečine, ki je plala v njenem srcu. »Kaj sem ti storila? Ali razumeš, kaj praviš? Ali razumeš, ti, ko je devetkrat potrkala smrt ob tvojem vzglavju, ko si rodila. Ali razumeš? Zakaj si tako krivična, če so nebesa tako usmiljena s teboj?! O, zakaj si tako neusmiljena?«

»Pridigaj svoji dekli!« se je otresla Boltarica ter odšla.

Župana pa so bila Boltaričina očitanja razgrela. V njenih besedah je bilo prikrito smrtno sovražstvo in tudi maščevalnost. Velkavrh je dobro umel, česa mu ne more pozabiti. Njeno častihlepje in samoljubje je bilo užaljeno, zato je iskala, da se je znašala. Toda v tem hipu je vsa njegova jeza in ogorčenost iskala odduška. To ga je razjezilo do besnosti. Kakor ris je stopil okoli vogla, ne meneč se za pogovor žensk. Če bi ga bil gad pičil, bi ne bil mogel z večjo jezo zagrabiti spečega dekletca za roko, ko je zazrl ob nji kos hruške.

Dorica je zakričala v spanju, v strahu in grozi udarila predse ter ga z vso silo zadela po nosu.

Župan je zrohnel.

»Tako in še moje hruške kradeš, seme tatinsko!«

Njegova težka roka je padla po glavi dekletcu, da je jeknilo, izkušalo v prvem hipu zajokati, potem pa je z izrazom strašne groze v očeh od bolečine samo lovilo sapo:

»Ojej, ojej!«

Kri se ji je ulila iz nosa in ko je županja priletela na klic ter iztrgala otroka iz moževih rok, je dekletcu omahnila glavica na prsi.

»Da boš vedela, da ne smeš krasti!« je v prvi jezi in zadregi bruhtil iz sebe.

»Saj svojih otrok ne boš tepel!« je kriknila žena. In kakor da je v tistem hipu udarila na dan vsa njena bolelost, se je kakor pijana opotekala z otrokom, ki ji je ležal nezavesten v rokah. »Ali ne veš, da midva ne bova imela otrok?«

Osupel je strmел ženi v lice, na katerem se je črtala tako strašna bolečina, da ga je prevzela groza. Niti doumeti ni mogel njenih besed.

»Umij otroka in nikar ne javkaj tako neumno!« ji je zaklical in trdo odšel, da bi prikriil presenečenje in zadrego radi njenih besed.

Županja pa je kakor v strašnih sanjah strmela v blede lice deklice, čez katero se je vil krvav curek.

»Kakor njena mati!« ji je šinilo skozi možgane. »Iste poteze in isti pogled izpod vek.« Stresla jo je groza. Nesla je deklico k vodnjaku, kjer jo je polila z mrzlo vodo, da jo je spravila k sebi.

Branko je medtem dvignil jokajočega bratca iz trave in mravelj v naročje in solze so se mu ulile po licih od bolečine, ki je pretresala njegovo srce.

Ko je Marta zaznala, zakaj gre, je pokleknila k deklici, ki je blede in preplašena komaj soplja na ognjišču.

»In se pokoriš za moj greh, revica! In prav tako bi topli tudi mojo Dorico za košček hruške. Ná, ubožica, to svetinjico, njeno svetinjico, ti si kakor moja hči, kakor moj otrok!«

Obesila ji je svetinjico na srebrni verižici okoli vratu ter jo pritiskala na svoje srce.

»Ti si kakor moj otrok!«

8.

Župana ni bilo h kosilu. Na videz je odšel gledat, kako delajo kopači. Toda ne-

prijetno mu je bilo, da bi morda naletel v hiši na Dorico. Sram ga je bilo v dušo.

Vrnil se je šele nekaj minut pred sejo ter šel naravnost v občinsko pisarno.

Branko je sedel nad spisi, naglo pisal ter mu povedal, da ga je iskal Grabnar.

»Ali si bil včeraj pri zdravniku?« je vprašal fanta ter mu pozorno pogledal v oči.

»Jaz ne, gospodinja!« je dejal Branko.

»Tako!« je rekel župan ter ves zamišljen sedel za mizo. »Zdaj razumem vse. Ona je hotela biti na jasnem! In je vsak up zaman!« si je dejal samemu sebi in čutil težko bridkost in osamelost v srcu.

Pred sejo ga je poklical v stran Grabnar.

»Ti otroci naši stranki zelo škodijo. Zima pripoveduje po vasi, da se jih nismo znali otresti. On da je znal take stvari tako zavoziti, da ni prišlo nikdar več v pravi tir. H glavvarju da bi bil moral iti in mu povedati. Ali si šel?«

»Nisem!«

»No, vidiš. Nam bo ta stvar grizla ob stranko. Proti tebi gre in proti nam vsem, ki smo s teboj.«

»Ali niso ljudje?«

»Seveda, toda to bi bilo treba že prej misliti, kako bi se bili dali spisi vsaj kje založiti. Meni je za stranko!«

»Spisi založiti?«

»Zima se hvali, da je njemu na ljubo nekoč glavvar spise založil, in stroške v bolnišnici je plačala deželna. Ti pa tega ne znaš!«

»Kaj pa poštenje, moje poštenje?«

»Ne gre za poštenje, gre za zvitost. Ali ne plača laže deželna, kaj?«

Župan je otresel z glavo:

»Jaz sem za čiste posle!«

In je otvoril občinsko sejo, ne da bi poslušal Grabnarja. Na dnevnem redu je bilo vprašanje, kdo naj bo sirotam varuh, ki ga je zahtevalo sodišče.

»Naj bo Matijec; zmerom je v mestu in opravi te posle mimogrede z gosposko,« je dejal Grabnar.

»In on jih je pripeljal!« je pristavil Žele.

»Pa naj bo Matijec!«

In sklenili so proti šestorici, da predlože Matijca za varuha.

Drugo vprašanje dnevnega reda je bilo težje.

Kam z Lojzkom, ker ga Neža več ne mara.

Vnelo se je ostro prerekanje. Zima je bil nabral tudi kopo ljudi: »občinstvo, davkoplačevalce,« je dejal. Ti so poslušali ter živahno pritrjevali njegovim besedam. Tudi je govoril bolj obrnjen proti občinstvu kakor odbornikom.

»Seja je javna in občinarji davkoplačevalci imajo pravico vsaj slišati, kako župan gospodari z njihovim imetjem!« je dejal, videč, da nasprotna stranka grdo gleda poslušalce, ker ni bila nanje pripravljena.

Župan je v kratkih, rezkih besedah povedal, da je Neža vrnila otroka in je dal besedo Zimi.

Zima je govoril, da je zahteva, naj uboga občinska revica, kakor je Neža, redi otroka za stoinpetdeset dinarjev do božjega prestola vpijoč greh. »In pravite, da daste kaj na krščansko ljubezen? In koliko je revica še sama priložila od svojih bornih grošev, ki jih je zaslužila z iglo! Sicer bi bil otrok umrl. In kaj ima za zahvalo? Obrekovanje in grde besede. Takle smrkavec jo hodi nadzirat, kakor je tale mlečnozobi tajnik!« je rohnel in mahal z rokami.

»Jaz nisem smrkavec!« je planil pokonci Branko, ki je pisal zapisnik. »Nikoli Vas nisem ničesar prosil in Vas tudi ne bom!«

»Župan, kdo ima besedo?! Zdaj nas pri sejah zmerja takle pobe. Izjavljam, da se ne udeležim nobene seje več, ako župan ne pokliče te predrznosti k redu!«

»Saj že molči!« je dejal župan.

»Zmerom naj molči! On je kriv, da je Neža vrnila otroka. Kar sam naj ga redi! Kam naj občina z njim? Kdo ga le vzame za stoinpetdeset dinarjev?« se je nena doma vmešal Grabnar, Grabnar, podžupan in odločilni somišljenik.

Župan se je zdrznil. Njegov pogled se je srečal z Grabnarjevim ter mimogrede ujel zaničljiv nasmeh Zime, ki je zašepetal svojim ljudem: »Se že koljejo med seboj! Se že grizejo. Le naj se!«

»Prekinjam sejo za par minut!« je dejal župan.

»Čemu bi prekinjal!« je dejal Grabnar.

»Saj smo se že zmenili. Otroka damo na hišne številke! Z dekletcem vred. Naj roma z deklico!«

Župan je potrkal po mizi.
»Seja je za nekaj minut prekinjena!«
Dolgi Krivec je pristopil k županu, ki je ves rdeč stal v kotu.

»Saj smo se že dogovorili. Vsi smo za Grabnarjev predlog!«

»Brez mene!« je bruhnil župan. »Za mojim hrbtom!«

»Iskali smo te in te ni bilo!«

Župan se je spomnil dogodka z Dorico ter s čudno sovražnostjo pomislil na sirote.

In je otvoril sejo.

Grabnar je ponovil svoj predlog.

»To ni po zakonu!« je vpil Žele. »Ali je po zakonu dovoljeno? Jaz in mi bomo proti!«

»Kaj po zakonu, praktično je! Samo da živi! Ali naj občina spet plačuje te ogromne denarje?« je vpičil Grabnar Zimo. »Ali veste, koliko bi zneslo, preden bi bil dober za pastirja?«

»Zato pa je treba znati, da se otreseš takih bremen. Koliko občinskih revežev smo imeli tekom zadnjih deset let, ko sem bil jaz župan? Enega! Dva meseca je hodil od hiše do hiše, pa je utonil!«

»Ker se je napil žganja pri tebi!« je bruhnil Grabnar, ki ga je bil razjezil smeh poslušalcev v ozadju.

»Žganje sem mu dal iz svojega in ničesar na občinske stroške!« je kričal Zima.

»Ali je imela občina kaj škode? Pokopala ga je pa je bilo vse končano!«

V sobi je bil velik hrup in krohot.

Župan je klical k redu.

»Predlog je, da damo otroka na številke!«

»In ta županov tajnik naj mi ne hodi blizu hiše, vse pse spustim nanj. Da bi vohal, kaj dajem beraču! Ta bi bila lepa! In morda celo poskušal, ali je slano!«

»Predlog je, da damo otroka na številko z Dorico vred!« je dejal župan. »Dal bom na glasovanje!«

»Besede, jaz hočem še besede!« je vpil Zima. »Jaz imam še besedo! Možje, jaz Vam moram povedati, ko govorimo že o Dorici, kdo je župan v naši vasi!«

»To ne spada k stvari!« se je razhudila županova stranka; možje so se jezno dvigali s sedežev.

»Spada, spada!« so vpili poslušalci.

»Če ne bo miru, spodim vse občinstvo!« je dejal župan.

»Ker se bojite javnosti!« je kričal Zima. »Saj bo treba prej vprašati koga drugega. Treba ugotoviti, kdo je župan. Mislite, da tisti, ki ste ga izvolili! Ne, oni odritek tamle, ki mu piše. Pravite: Dorica bo šla z otrokom! Vprašajte onega, če bo pustil!« je pokazal na Branka.

Branko si je grizel nohte od bolečine in sramu.

»Da, če bo pustil. On ukazuje. Možje, ali niste sklenili, da mora Dorica po številkah tri dni? Kajne, da ste? Poišči v zapisniku, če si sploh kaj zapisal!«

»Saj vemo, saj vemo!« so kimali njegovi. »In tudi župan je tako ukazal. Zdaj pa vprašajte Boltarico! Boltarico! Tamle zadaj je!« je pokazal z roko med občinstvo. »Pripravila je davi zajtrk, belo kavo, bel kruh in gotovo tudi kaj masla zraven, kdor jo pozna. In ima delo, pa le čaka dobra žena, Dorice od nikoder. Pomislite, in ona je odgovorna za otroka, če je na njeni številki. Dorice ni ob devetih, ni ob desetih, ni ob enajstih, pa še cigani se klatijo v okolici. Gre sama in pozveduje, kaj je z njo. In izve. Kaj mislite, kaj izve?« se je nagnil bolj k poslušalcem kot k odbornikom. »Izve, da je župan naročil otroku, naj ostane pri njem! Seveda. Ali morda županja?«

Pomolčal je ter dvignil prst.

»Župan, da! Tamle oni fantek je tako odločil!«

V sobi je nastal smeh in krohot, celó županovi pristaši so se muzali. Grabnar je divje gledal županu v obraz, ki je bil ves rdeč od jeze.

»Da, odločil!«

Branko je užaljen in potrč slonel nad papirjem ter si ni upal dvigniti oči.

»In radi tega je imela toliko skrbi. In je šla k županu in mu povedala. In mislite, da je kaj opravila? Županja jo je naravnost napadla in ji očitala otroke, županja, ki ne ve, kaj so otroci, ženi, ki jih je rodila devet!« je vpil Kolenc, »moji hčeri, ki jih je rodila devet!«

»To je nesramnost!« je zavpil Grabnar ter planil proti Kolencu. »To je brezobzirna nesramnost od tebe!«

Občinstvo je ploskalo.

»Župan, vrzi te ljudi ven!« je vpil Grabnar ter stegal svoje dolge roke proti njemu.

A. SPADINI: SLIKARJEVA ŽENA.

Župana je spreletavala rdečica in kakor da ga je udaril po glavi, je obstrmel, ko omenil Zima županjo.

»To je vse!« je stisnil z vso silo, da pokaže, kako ga ni nič prijelo.

»To je vse!« je nemoteno nadaljeval Zima. »Ali ni to več kot vse, možje, da se kdo drugi vmešava v občinske posle. Jaz

in moja stranka, ki ni stranka reda in dela, jaz in moja stranka zahtevava red v občinskih stvareh. In izjavljam, da ne bomo sedeli več pri sejah, ako župan ne obrazloži svojemu tajniku, kakor se spodobi. Če župan ne zna varovati ugleda, mu moramo varovati čast mi, ki nismo njegovi pristaši! Možje, kako naj dam izraz svo-

jemu ogorčenju nad takšnim postopanjem? Možje, pojdimo, da ne bomo priča, kako takle fante gospodari županstvu in vsej občini!»

In so se hoteli dvigniti. Nastal je šum in hrup. Nekaj poslušalcev, med njimi Boltarica, je ploskalo in kričalo. Župan je zvonil in zahteval, naj občinstvo zapusti sobo.

»Najprej naš mali župan, najprej onile fant, potem pa mi, občani davkoplačevalci!« se je drl zapiti Želetov hlapec. »Nam ne bo gledal v lonce!«

»Jaz bom sam odločal, ali ga smem imeti ali ne!« je trdo dejal župan in pena mu je stala na ustnah. »Zdaj je na redu glasovanje, ali damo otroka na hišne številke!«

Zimovi pristaši so bili z nogami, toda župan je ugotovil, da je sprejeto.

»Pritožili se bomo, pritožili, ker je proti zakonu!« In so se pripravljali, da odidejo.

Grabnar je povzel besedo.

»Mislim, da se mora ona stvar z Boltarico vendarle pojasniti: Ali je res, kar pravi Zima? Preko teh očitkov ne moremo. Ali se ti, dečko, res kaj vmešavaš?« Nastala je tišina, Zimovi pristaši so sedli nazaj.

»Če dado Dorici prestano jed!« je dejal Branko odločno.

»To ni prav! Župan bi moral povedati!«

»In medtem bi Dorica jedla!«

»Že res! Toda ne gre za jed, za ukazovanje gre. In tisto z Boltarico?«

»Res pridržal sem jo radi malega!«

»Slišite?« je dejal Zima.

»Mir!« je vpil župan, ki je sedel kakor na trnju.

»Da, slišimo!« je odgovoril Žele.

»In županu nisi povedal?«

»Nisem!«

»To bi bil lahko storil, to ni bilo prestano!«

»Mislil sem, mislil sem...«

»Nič mislil. Dorica mora po redu od hiše do hiše, tako smo sklenili in sklep se mora izpolnjevati. Zapomni si!«

Branka so polile solze in ubežal bi bil, da se niso tisti hip odprla vrata. Žonta je privlekel Dolfka za roko.

»Tako! Jaz se ne bom mučil s fantom! Ali naj postavim še enega pastirja zanj? Osem ovac je pasel, pa mi izgubi eno.«

»Saj pol je ne more!« je dejal Krivec.

»Da, in je balinal, za hlačne gumbe so igrali in za koruznik. Gumbi so mu porazili, koruznik pa snedli!«

»Saj niso!« je moški dejal Dolfek.

»Tiho!« se je razhudil Žonta. »In odgovarja. In je od šestih novih gumbov izgubil dva in eno ovco! Možje, tu ga imate!«

»Vse imam v žepu in še tri povrh!« je Dolfek vlekel iz žepa gumbe. »Za gumbe me pa ne bodo!«

»In ovce tudi ne!« je dejal Branko. »Samo pes jih je razpodil, Vaš hlapec ga je naščuval!« je pokazal na Želeta.

»To je predrzno!« je kričal Žele.

»Župan, kdo ima tu besedo. In če jih je pes razpodil, ali naj mu jih spet zbere? Ali to ni izgubljeno?«

Žonta se je razjezil.

»Tu ga imate, jaz ga ne maram več!«

Žonta je odšel in pustil fanta kar sredi sobe.

Zima je naglo preštel navzočne in dejal:

»Možje! Rekel sem že, da čast občinskega zastopa ne prenaša, da bi nam segalo takole fante v besedo! V znak protesta odhajamo!«

Pogledal je po svojih pristaših.

»Ali naj mu zamašim usta!« je jezno vpil župan, ki je s silnim sovraštvom mislil na otroke, neposredne povzročitelje vsega tega.

Zima pa se je obrnil na vratih in dejal:

»Naš odhod mora priti v zapisnik! Da se bo vedelo, da niste sklepčni! Vrag, da nismo prej zapazili, da manjka tudi Žonta,« si je dejal ves jezen. »Lahko bi bili šli že prej!«

Županu se je nabralo čelo v gube.

»Lepa reč!«

»Sklepčni nismo!« je dejal Grabnar ter si grizel brke. »In da je še Žonta odšel! Fanta je vrnil, ker je ovce prodal!«

Dolfek je stal sredi sobe in ni vedel, kaj bi.

»Kam pa s fantom?« je vprašal župan.

»Saj nismo sklepčni!« je dejal Grabnar. »Z Bogom, možje!«

Tako so odšli. Župan je potegnil Branka za lase in dejal ves jezen:

»Zdaj imaš! Bova že še govorila!«

In ga je vlekel za seboj.

Dolfek je ostal sam v občinski pisarni.

(Dalje.)

MLADA BREDA.

JERNEJ STANTË.

Dramatična pesem.

O s e b e :

Mlada Breda.

Norec Putifar.

Ahasver.

Grajski gospod.

Škof.

Toggenburg, snubec.

Romeo, snubec.

Putifarka.

Tugomer, pevec.

Radovan, pevec.

Jetniki, kmetje, dvorjani in dvorjanice, haremske žene, množica itd.

1. s l i k a.

(Grajsko dvorišče. Na levi ječa, na desni gosposki dom. — Slavnostna noč. Čuje se godba.)

Putifar: Četudi je Slovenija le majhna greda, se je razcvela v nji prekrasna roža Mlada Breda.

Vzgojil je rožo to prav mlad vrtnar, prav lep vrtnar, grbavec, grajski norec Putifar.
(Ura bije. Čez zid se plazi četa.)

Putifar: Polnoč!

Čudni polnočni gostje, kakor je čudno na tem gradu vse od norca do gospoda grajskega. Pa kaj me briga to? Naj bo, naj bo tako!

Gospod (pri oknu palače):

Putifar! Oj, Putifar!

Putifar: Čujem, gospod!

Gospod: Zaslišal sem glas zvona, dvanajstkrat je udarilo kladivo, a pesem zaželeno zazvenela ni. In sem spoznal, da je oblast grajskega norca mala in stava stavljena, je zame izgubljena.

Putifar: Stoj, o gospod!

Resnico govoriš: dvanajstkrat je udarilo kladivo ure tvoje, kazalec norčeve dosegel niti ni devete.

Gospod: Glejte preblaženo modrost norosti! Kralji in knezi vseh dežel, vitezi hrabri z meči plamenečimi, in njihovi oprode, spremljevalci njihovih žena in čednostnih hčera

in tolpe suženjskega ljudstva: komur od teh je življenja brstje vzknilo, vsakdo od njih, s presladko borbo v srcu solnca zre zaton, in duh njegov vprašuje: Bilka na travniku zelenem je zvenela, ali zares ne bo nikoli več živela? Kaplja deževna je v neskončnost morja pala, ali ne bo nikdar k življenju vstala?

In svetli dan,
je li na veke v temno noč izdan?
Le blažena modrost norosti ne pozna največje boli
rojstva in smrti
in ne bolestne mere dni med prvim in poslednjim.
Mi smo le blisk,
ki temno noč deli na dvoje,
duh norčev pa je kakor solnca večni žar,
ki meje ne pozna med tem, kar je, kar bo in kar je bilo.
In kakor v noči po nevidnem potu solnce zvezde razsvetli,
tako beseda norčeva uteho dušam ranjenim deli.

Putifar: Velika je modrost norosti norčeve, še večja je norost modrosti gospodarjeve.

Vse je spoznal:

Potek zemeljskih cest in rek
in pota zvezd na nebu.

Iz vseh dežel so ti prihajali učitelji
in ujeli so te v mreže svoje učenosti.

Vse si spoznal.

Le njega, ki na bregu tvojega življenja vse dni od rojstva tvojega sedi, duha nemirnega s pogledom ognja, le njega nisi videl
in besedi globin njegovih nisi čul:
Pojdem in razdvojim.

Na vzhodno in zapadno stran naj pade brazda

in kar bo zemlja ranjena rodila — rožo skrivnostno dveh duhov, duha pokoja in duha nemira — to bo ljubezen temna neizmerna duha nemirnega oblila.

In to ti pravi grajski norec, govori, da čudo se na zemlji razorani že godi in baš nocoj, v tišini slavnostne noči duh mira in duh nepokoja merita moči.

Glas jetnikov:

Daj nam danes naš vsakdanji kruh
in odpusti nam naše dolge,
kakor tudi mi odpuščamo svojim dolžnikom
in ne vpelji nas v skušnjava,
temveč reši nas hudega. Amen.

Putifar: In ne vpelji nas v skušnjava,
temveč reši nas hudega.

Tako ste rekli.

Resnično je pred davnim davnim časom živel mož,

ki je v dobroti svoji te besede govoril.

A nepoklicani ljudje

so čuli svete te besede

(obkrožali so ga kot večje luč v temini,

ki se ob tujem ognju greti hočejo)

in kot ptice pisane,

ki jim je sveti dar govora dan,

so jih svoji deci govorili.

In tudi Putifarja so jih naučili.

A Putifar je norec, zvita glava,

zamislil se je, mislil in spoznal:

edino tvoje, Putifar, je pravo.
Kruha nebeškega je mnogo preobilo,
naj bi prestale setve rasti
in zlato žito naj neha zoreti:
kruh je skušnjava vseh skušnjav največja.
In kdo je upnik, kdo dolžnik?
Mar sin očetu, ki je v moški sli
otroku svojemu življenje dal
in se v spominu na razkošni hip spočetja
njegovega življenja veseli?
Laž, laž je pismo in beseda,
resnica je le ena, Mlada Breda!

Jetniki: In ne vpelji nas v skušnjava,
temveč reši nas hudega. Amen.

Putifar: Besede so besede
in so laži besede.
Dejanja so dokaz edini za besede,
dejanja, velika in mala.
Velikih bi zaman iskali v tej deželi,
nerodovitna tu so tla,
kot kremen so srea
— nikoli niso še v plamenu božjem za-
žarela.
In kjer se nikdar ni velik plamen vžgal,
kako bi tam iz pepela feniks vstal?
Le malih bi želel,
od tistih enega, kot so besede
pisane ptice, ki ji je dar govora dan.
Pred svojo smrtjo je tvoj Bog
v trpljenju neizmernem njim,
ki so od zemlje ga na križ dvignili,
besede odpuščanja govoril.
Ali bi tudi vi tako storili?

Glas jetnika: Glejte, prijatelji in sotrpini!

Ali je kje pod solncem božjim kraj,
kjer je trpljenje sužnja bednega
še večje nego v peklu tem?
Nikjer, nikjer!
Mi v grobu smo.
Le kakor sredi spanja mirnega
hudobni duh krščanske duše skuša
in se jim bliža sredi sladkih sanj,
tako nam še done v uho sveta spomini,
cimbala glas in nežni spev piščali.
Ali gospoda našega, Boga nebeškega,
neskončna je dobrota
in on nam govori,
da bo življenje naše zopet vstalo,
da naše rane se bodo v cvetje spremenile,
verige naše bodo kot verige kraljev,
ki se v škrlat, zlato in bisere odevajo.

Glas drugega jetnika:

Kdo pravi, da umreti moramo?
Da smo obsojeni in da rešitve ni za nas?
Kako bi mogli radostno umreti,
ko smo živeti komaj še pričeli,
zgradili si domove, z vrtom jih obdali?
O, spomnite se vseh žena,
obdanih od kopice kodrastih otrok,
ki čakajo na pragu svojih hiš,
povratka našega!
Nikar, nikar umreti!

Putifar:

Umreti, da, umreti, dragi moj mladenič!

Glas prvega jetnika:

Rekel je norac in resnico govoril.
Prav kmalu dokonča življenje naše hladno
jeklo.

A še ostrejše je orožje naše,
kadar ga dvignemo, vsi meči zatemne
ko oljnate svetiljke v solncu.
Ime mu je: volja Gospodova.

Putifar: In se bo spolnila
in vam bo zadnja ura bila.

Jetniki (pojo): Častimo vsi Boga,
ki daje nam življenje,
kruha nebeškega,
in ob poslednji uri
neskončno usmiljenje.

(Medtem so prišli vsi gostje k oknom palače.
Zvok godbe se meša med pesmi jetnikov.)

Putifar: Triumf, triumf!

Stava je bila stavljena
in je dobljena.
Seveda le po mislih norčevih
in ne po mislih drugih,
vitezov hrabrih, njih oprod in njih žena.
Triumf?

Plamen svetiljke se umika
sedaj na desno in sedaj na levo
pod sunki vetra smrtonosnega
in si tako življenje ohranjuje.
Tako pogled svoj norec skriva
pred lučjo strašno, ki v temini sveti
in stavi stave kakor kmet v požaru,
ko že ognjeni val mu dom obdaja,
da bo do golih tal zgorel,
z iskreno željo v srcu, naj se ne zgodi.
Stavo je stavil Putifar in stavo je dobil.
Triumf, triumf!

Bij, bij, ječar Lavrencij, gadjo to zalego,
ki s pesmijo hinavsko mir kali
noči slavnostne
in duše norčeve.

Laž, laž je pismo in beseda,
resnica je le ena — Mlada Breda!

(Zastor.)

2. slika.

(Putifar stopa po grajskem hodniku.)

Glas: Putifar, oj, Putifar!

Putifar:

Kdo se je drznil stopiti današnji dan
na te hodnike, neoskrunjene doslej
po nogah nepoklicanih?

Glas: Že dolgo drevenim tu pod oboki
in hrepeneče hipa pričakujem,
ko se mi vrata slavnostnih dvoran
na ves stežaj odpro in me glasovi
prijazno, prav prijateljsko pokličejo,
da po preteku burnih ur pozabijo vse brige
in da jim strastno kri vzkipi
v radosti zdaj, zdaj v tugi,
a vedno z vencem upa pred očmi —
ob mojih kockah.

Putifar: Ahasver — ti sam?

Ahasver: Jaz sam.

Vsakdo od njih
ki s slavnostnim veseljem ta visoki grad
med zvokom cimbala in gosli polnijo
in slavljenki visoki z lepimi oblekami,
še lepšim vedenjem, lisičje gladkim
čast izkazujejo, z radostjo jo navdajajo,
— prav z vsemi sem doslej igral.
Malo so izgubili, malo so dobili
in niti čutili niso malenkostnih izgub.
Le s tabo jih doslej še nisem vrgel,
čarobnih kock,
le s tabo ne in ž njo — kraljico tvojo.

Putifar: Premnogokrat sem jih opazoval,
kako so z razoranimi obrazi
nad kockami čarobnimi sloneli
in sem zavidal jih za pozabljenje.
In sem jih prosil, da še z mano vržejo.
In so igrali.

Vrgel sem svoje težke zlate.
(Dobil sem jih ob urah slavnostnih
v plačilo za veliko darovanje
— srce odkrito sem jim daroval,
oni so pravili, da norce brije norec).
In sem izgubljal in dobil.
Ali ko sem vesel te svoje zmage
v kotičku skritem plen prešteval,
sem se prestrašil in spoznal,
da sem za težke svoje zlate,
s solzami blaznosti škropljene,
le goljufiv, ponarejen denar dobil,
kakor ga pač otrokom matere
in norcem gospodarji dajejo.
Tako je vsaka vez
med njimi in med norcem grajskim
in vsemi, ki v norosti zmisel še verujejo,
prevara le in goljufivi blesk.
V rokah njihovih se spreminjajo
cekini zlati v črno pločevino,
besede blagovesti v grdo laž,
kakor se spremeni telo device krasotice
v objemu zemlje v polzko blato.
Pa kaj me briga to?
Kaj bo, naj bo tako!

Ahasver: Že mnogokrat sem te opazoval
z zavistjo zdaj in zdaj s pomilovanjem
in sem želel pomiriti to borbo v tvojem
sreću,
kakor pomirja morje solnca moč,
ki vse viharje premaguje.
In sem si rekel:
Grem in vržem kocke ž njim.

Putifar: Za kako ceno?

Ahasver: Malenkostno.

Tudi nocoj bodo igrali,
tudi nocoj bo njih pohlep gorel
v visokem ognju za visoko ceno.
In zopet se bo tvoj pogled
brezupno pasel po blesteči luči
oči igralcev, po trepetu rok in lokih kock,
išočih zmago in propast.
In bodo te pozvali, da igraš.
Glej zmaga bo na tvoji strani.

Putifar: O, blagor norcu!

Za svojo srčno kri
prejel bo mnogo zlatov,
še več prevar.

Ahasver: Prav nič zato.

Z blagom sleparskim stavi stavo,
ki ga nocoj boš priigral.
V zameno stavim ti goro zlata
in mnogo zemeljskega blagra.

Putifar: Stavo na stavo! Naj velja!
Stava in igra je življenje naše,
boj bijemo za svoje duše.
Lok zmagoslavni naj oriše kocka
kakor o kresu svetlo solnce!

Ahasver: Trikrat po sedem!
Triumf slavi nov Ahasver.

Putifar: Poraz nov Putifar.
Prokleti duh, kot čreda svinj
množi se zlo ob tvoji poti!
(Zastor.)

3. slika.

(Soba na gradu.)

Škof: Pravičnost in bogaboječnost hiši tej
že čestokrat je blagoslov rodila.
In tudi danes ji je božja roka mila.
Po širni tej deželi krog in krog
upor divja kakor vihar na morju,
ki v divjem letu vsak odpor podira,
— le trdne skale ne.
In kakor skala v morju je ta grad,
golobom belim zatočišče pred viharjem
razpenjenih strasti.

Gospod: Vaša naklonjenost, prevzvišeni,
mi je poroštvo božje milosti.

Škof: Bolje rečeno — dopadenja božjega,
ki naj bodrilo bo vojščaku,
čigar kaljeno železo
se zvesto s Satanom bojuje
ter s četami njegovimi.

Gospod:

Porazim jih, kakor žanjice zrelo žito
in z ognjem ločim zlato od navlake
Trubarjeve nesrečne zapuščine.

Škof: Z imenom pravim ste nazvali zlo,
ki v naši dobi ljudstvo to razdvaja
in temelje kraljestva božjega drobi.
Še je oblast duha noči velika tod
in v borbi z Bogom plivka srca vsa.
Oba nasprotnika sta si zgradila svoja šoto-
rišča
v deželi tej in dvojno geslo se razlega s
hriba v hrib:
Tu satan! Tu Gospod!
Vi ste se odločili za bandero pravo.

Gospod:

Prišlo je kakor blisk v poletnem dnevu,
ki se rojen in negovan
v oblakih temnih dolgo skriva
in se ob uri dani k zemlji vzpne:
tako je zlo izvirno tega naroda
gojeno kakor temna slutnja mnogo, mnogo
let
baš v toku naših dni izbruhnilo

in je rodilo to ime.
Kakor zastava po krvavi bitki
je duša naša razdejana.
Ali ljubezen naša je tem večja,
večja je naša volja k darovanju.

(Premor.)

Vprašanje dvojno drznem, prevzvišeni Vam
staviti,

zaupniku, ki me doslej še ni prevaril.

Prvo: Kolik je srd Gospoda našega?

Koliko žrtev za povratek njegove ljubezni?

Škof: Na borbo neizbežno mislite?

Molitev je glavno torišče moje;

med Bogom in ljudmi mi je posredovati,

prositi ga usmiljenja zanje.

Ali kadar nam je izbirati med dvojnimi
zlom,

se volja božja mnogokrat razkriva

iz ust izvoljenih njegovih posvečencev.

Udarite!

Gospod: In koliko krvi?

Škof:

Kolikor je potrebno, da se duše njih po-
mirijo,

ki tavajo vsled krivde te pregrehe naokrog

nemirne, ker so v boju s Satanom omagale

in se kesneje šele spokorile:

umile so se v ognju svojega kesanja,

ali semena svojega izdajstva niso pokončale

in vsa preprežena je žitna njiva z ljuliko.

Gospod bo vodil meč in bo odločil.

Gospod:

Smrt živih torej za življenje mrtvih? Bodi!

(Premor.)

Vprašanje drugo naj, prevzvišeni Vam še
zastavim:

Komu od snubcev naj dam Mlado Bredo,

Mlado Bredo, svojo srčno kri?

Škof: Vprašanje drugo preseneča me!

Kako se naj izognem krivemu

in pravo govorim?

Snubitev in zaroka je posvetna le zadeva
vse do oltarja božjega.

Drugim pristoja govor v tej zadevi.

Gospod:

Za svet sem samo prosil uvidevnega moža.

Resnemu Toggenburgu?

Romeu živookemu?

Škof: Naj voli Mlada Breda!

(Zastor.)

4. slika.

(Grajski hodnik. Ahasver in Putifar sta prav-
kar končala svojo igro. Gospoda, ki prihaja po
hodniku, ustavi Ahasver.)

Gospod: Kdo si neznanec?

Ahasver: Beseda pisana veli:

za grehe tvoje

sinove bom in vnuke kaznoval.

Gospod: Komu ta kletev?

Ahasver: Spomni se smrti,
spomni strahotne se noči,
v kateri si me klical.

Gospod: Ti?

Ahasver: Jaz sem in tukaj sem.

Preteklo je neskončno mnogo let,
odkar sem srage potne s čela tvojega
usmiljeno izbrisal.

Gospod: Čemu ta listina?

Ahasver: Pogodba, ki si jo podpisal.

Gospod: Bog!

Ahasver: Vsebuje klavzulo o duši nerojeni,

katero Ahasveru si prodal

v prokletstvo in neskončno tavanje,

v zameno za vse blagre zemlje.

To duša je prelepe Mlade Brede.

Gospod: O Bog!

Ahasver: Zaman tvoj klic.

Pogodba, sklenjena z duhom nesmrtnim,
nesmrtna je.

Prišel sem, da jo v slavju te noči

med sladkim zvokom cimbala in pesmi

dopolnim.

Gospod (se zgrudi):

O Bog, v imenu tvojega trpljenja,

naj bo beseda tvoja neizgovorjena

o kazni vnukov in sinov.

Umre naj, komur je zločin življenje polnil

in naj živi nedolžna kri.

Ahasver: Plaha ptica, smrti prosiš

za dejanje neizmerno majhne cene.

Putifar: Prokleti duh, kot čreda svinj

množi se zlo ob tvoji poti!

A boj se me, junaka silnega,

grbavca, norca Putifarja.

Tudi s teboj se bom boril

za lepo rožo, ki sem jo vzgojil!

In to ti pravi grajski norec, govori,

da pismo to v pepel izpremeni,

ker laž je pismo in beseda,

resnica je le ena — Mlada Breda.

(Zastor.)

(Dalje.)

DANTE ALIGHIERI: LA DIVINA COMMEDIA.

PREVEL IN RAZLOŽIL J. D.

III. del: RAJ.

Spev XXVIII.

V prejšnjem spevu (vv. 76—99) — smo videli —
se je pesnik vzpel v spremstvu Beatričinem v
deveto ali kristalno nebo, zvano tudi prvogibno
(primum mobile, hrv. Prvo Pokretno), ki giblje
vseh drugih osem, pod njim se vrtečih. Videli smo
tudi, kako v vrsticah 100—120 pesnik opisuje last-
nosti prvogibnega neba.

V tem nebu se mudi Dante še skozi dva speva,
28. in 29., oba speva nam opisujeta lepoto de-
vetih korov angelov, ki jih pesnik gleda
na tej stopnji, v tem nebesu.

Prva tercina (vv. 1—3) povzame še enkrat konec
27. speva (grajo v posvetnost zaverovanih ljudi),

nato pa pravi, da je lepoto devetega neba najprej videl le kot odsev v Beatričinih očeh, torej kakor v zrcalu bogoslovne vede; ko se je pa okrenil, jo je videl kar naravnost, neposredno. Kaj je torej videl, kakó so razvrščeni ti deveteri kori angelov? Takó-le: okrog žarnosvetle Pike (Točke), t. j. Bogá, se vrti — nekako v taki razdalji, kakor je svetlobni venec od meseca samega — prvi ognjen kolobar, okrog tega drugi, večji, in potem tretji, in tako dalje kolobarji z vedno večjimi premeri, vsega skupaj devet. Glede obsega je že sedmi širji kakor pa bi bil tisti, ki bi ga tvorila v krog izpopolnjena mavrica (v. 31. nsl.); glede brzine vrtenja je pa prvi, sicer najmanjši, najhitrejši, ker je njegovo hrepenenje, približati se Središču, Piki, največje. Brzina prvega kolobarja je večja nego prvogibnega neba, dasi je to najhitrejša in »tekár« okrog vseh drugih sfer. Ta kolobar — to so sérafi, najvišja vrsta ustvarjenih duhov; drugi kolobar tvorijo kériubi, tretjega troni, naslednje: gospostva, moči, oblasti, prvaštva, nadangeli, angeli. Vv. 1—39.

Ko Beatrice vidi, da Dante premišlja, kaj pomeni tista svetla Pika, in da ga muči dvom, češ, kakó je mogoče, da se tukaj najmanjši kolobar suče najhitreje, tam v vsemiru pa, ki je posnetek (esempio) Pravzora (Esemplare), je vprav narobe in se deveto nebó, najširše izmed vseh, vrti najhitreje, drugi nébesi pa sorazmerno vedno počasneje, mu zagonetko pojasni: »Ta Pika je središče vsega sveta (Vv. 40—42). Kar se tiče vrtenja teh kolobarov in pa nebesnih sfêr, ki je vprav obratno, je pa zate vozle zato takó zapleten, ker ga ni še nihče skušal razvozlati. Čuj torej, zakaj pri planetih hitrost vrtenja raste z razdaljo od središča, t. j. Zemlje. Že večkrat sem ti namignila, da vsako izmed devetih nebesnih sfêr giblje eden izmed devetih korov angelov; zvala sem jih inteligence (intelligenze), inteligence gibárke (i. motrici) ali angele gibárje... Zdaj jih vidiš! Zdaj vidiš, da je med devetimi kori angelov ter devetimi nébesi tesna zveza. Vrtenje teh devetih korov angelov okrog božanstva je vzorec za gibanje, vrtenje devetero sfêr okrog zemlje; to (sfêr) vrtenje je torej posnetek onega. Ampak zakaj se — vsaj zdi se takó — vzorec in posnetek ne ujemata? Čuj: angel deluje na nebesno telo s svojo duhovno silo. Ta sila je tem večja, čim večja je tvarina ali prostornina, katero (nébes) izpolnjuje. Ker pa najplemenitejši sili (serafom) pristuje največja učinkovitost, mora biti tudi prostor, v katerem deluje, največji, in zato na najobsežnejše in najhitrejša nebó (t. j. deveto ali prvogibno) delujejo serafi. Nebesna telesa so torej širša ali ožja, kakor je pač sila (Angelski kor), ki jim je določen za gibača. In čim večja je dobrota (v. 67), t. j. vrteča, gibajoča sila (angelskega kora), tem večja je dobrobit, t. j. uspeh, dobri učinek; in večje nebesno telo (sfêra) »shranja« (v. 68) ali hrani v sebi toliko več dobrih učinkov, vplivov na druga, nižja nebesna telesa, čim bolj je v vseh svojih sestavnih delih popolno (ne pa, kakor n. pr. luna, ki ima gostejše in pa redkejše dele).« Vv. 40—78.

Beatričina razlaga vpliva na Danteja kakor na ozračje, atmosfero, oblake razganjajoči sever, kadar piše iz »krajev miline«. Vv. 79—87.

Ko Beatrice utihne, vidi Dante, kakó švigajo iz devetero kolobarjev iskre; več jih je kakor pšeničnih zrn, ki jih je braman od kralja zahteval, ko si je za iznajdbo šaha (šahovnice) izgovoril zrnec, in sicer za prvo polje eno, za drugo dve, za tretje štiri, za četrto osem itd.; vsota za vseh 64 polj je bila večja ko 18 trilijonov. In isker (angelov) je bilo še tisočkrat več! Vv. 88—96.

V naslednjih tercinah našteva Beatrice vrste angelov po treh trojstvih (ternari) ali hierarhijah, in sicer je prvo — kakor že gori omenjeno — zato v vrtenju okrog Ednice (Točke) najhitrejša, ker najbolj hrepeni združiti se z Njo. In še to izvemo, da blaženosti angelov ne tvori njih ljubezen, ampak njih bogozrenje (to pa sledi iz zaslug, pridobljenih z milostjo in samoodločbo). Vv. 97—114.

Pri drugi hierarhiji izvemo, da vlada v Raju večna vesna in nje brstje (angeli!) ne ovne tudi jeseni ne (t. j. v času, ko je Oven na našem nočnem nebu — od 21. sept. do 21. okt.). Vv. 115 do 123.

V zadnjih verzih pa izvemo še to-le: vsi ti deveteri zbori so kakor veriga: višji nižjim posredujejo spoznanje božjih skrivnosti, a vsi težé kvišku, kvišku, k Pravzoru. — Pravilno je razdelil angele Dionizij Areopagit; Gregorij Vel. se je v tem nekoliko zmotil (t. j. na 5. mesto je postavil Prvaštva, na 7. Moči). — Dioniziju je to razodel sv. Pavel, ki je bil zamaknjen v tretje nebo.

Potem ko mi razkrila je resnico,
tāk zdanjih časov zárod sramotečo,
gospá, za rajsko dana mi vodnico —

4 ko tāk, ki, v ogledalu vzrši svečo,
za hrbtom mu nevedoma prižgano,
še preden vidi sámó jo gorečo,

7 okrêne se, da vidi, al goljfono
okó mu je, pa glej! se vjema oboje,
kot z ritmom vjema petje se ubrano:

10 t a k ó z menoj — spominjam se — biló je:
zroč v óči lepe z dušo ji zavzeto,
ki v njih me vjel bil Amor v mreže svoje,

13 okrenem se; okó bilo zadeto
je s čudom, njemu vidnim, kdor krožečo
motrí to sfero s paznostjo napeto:

16 vzrl Pičico sem tāk ostró žarečo,
da, komur v óči žar svoj izžareva,
naj pred svetlobo zamiží bleščečo.

19 In zvezda, ki najmanjša se dozdeva
zemljanom nam, bilà bi, tik ob Piki
stoječa, ko da luna poleg seva.

22 V razdalji, morebiti tāk velíki,
ko lune dvor, ki gostih stvor sopár je,
ustvarjajočih venec lepoliki,

25 ognjén kròg Pike krožil kolobár je
tāk brzo, da za njim bi zaostajal
najbrži krog, kròg krogov ki tekár je.

- 28 In téga drug je kolobar obdajal,
tegà spet tretji kolobar s četrtim,
kròg téga pa je peti in šesti rajal
- 31 in sedmi s tàk obodom razprostrtim,
da ne bi ga služabnica Junone
obsegla z lokom svojim vsem razprtím.
- 34 Osmi, deveti... Večje ko razpone
so imeli in razdalje od Edníce,
bolj pešati sem videl kroge one.
- 37 S plamenom najsvetlejše plameníce
je svetil krog najmanjšega oboda,
ker najbolj z žarom razžarjén Resnice.
- 40 Gospá mojà, videč, da v meni gloda
jakdvom: »Od Pike,« — de — »Središčà téga
nebó vse zavisí in vsa priroda.
- 43 Glej kolobar najmanjšega obsega:
ljubezen ker plamečga ga vzpodbada,
zato od krogov vseh najbrže bega.«
- 46 In jaz: »Da med svetovja krogi vlada
brzine red, kot v Raju tu godí se,
vtešila bi se duša z dejstvom rada;
- 49 povsem drug red pa sfêr prošinja rise:
čim bolj vsak ris se odteguje sredi,
tem brže, z božjo silo gnan, vrtí se.
- 52 Da torej v svoje težnje radovédi
vteším v tem divnem angelov se dvoru,
ki luč le in ljubav sta mu sosedí,
- 55 bi čuti moral zdaj, zakaj uzoru
posnetek izneveriti se smel je?
Ne zgine dvom vkljub vsemu mi naporu.«
- 58 »Če prst ti tvoj preslab, preokorél je
za zapletêni vozél, se ne čudi:
vozél — nerazvozlavan — otrdél je.«
- 61 Takó Gospá; nato: »Da glad, ki grudi
te zdaj, se ti utéši in umíri,
odvet moj bistro umeti se potrudi!
- 64 Sfêr krogi širši al ožji so v tej meri,
čim bolj al menj jih sila v dir podeča
prošinja in skoz vse se dele širi.
- 67 Kjer več dobrote, dobrobit je večja;
več dobrobiti večja sfêra shranja,
iz delov če enakih sestojéča.
- 70 Zatorej krog, ki druge vse poganja,
tu kolobarju tému odgovarja,
prvaku i ljubezni i spoznanja.
- 73 Če torej meriš vpliv, ki ga izžarja
al krog al kolobar, ne pa, kar pada
ti v óči, to je: obsežnost kolobarja,
- 76 boš videl, čudovito da se sklada
enako vse z enakim: čim širine
je večje krog, tem večji Um mu vlada.«
- 79 Kot zračna hemisfera koj jasnine
je polna in vedrine, kadar piše
iz kraja sever, ki je poln miline,
- 82 ker mègle mrko mreno z néba zbriše
in solnce smeje vedrega se lica
in vsepovsod nebó lepôto diše:
- 85 tàk meni je bilò, ko Beatrica
mi dala pojasnilo je blesteče:
kot zvezda mi sijala je resnica.
- 88 In komaj to besedo mi izreče,
vziskrí se kolobarjev devetero,
kakor vziskri železo se žareče.
- 91 Za iskro iskra, cel požar! Dà, mero
bi zrn na šahovnici pomnožêno
pomnožil isker broj za tisočero!
- 94 S hozano zbor za zborom tisto Eno
slavili so, ki — stalna sred med njimi —
določa pot jim v vek nespremenjêno.
- 97 Gospa, videč, da misel se rodi mi
spet dvomna, dé mi: »Prva dva tečaja
to Serafimi so in Kerubimi.
- 100 Kròg Tcčke tàk drvé, ker silna spaja
z Njo vez jih, Nji priličit se, če možno;
in možno je, čim globlja je spoznaja.
- 103 A krogu, ki ljubeč vrti se složno
kot tretji, bliz Bogá, Troni velí se.
Tàk prvo tu skupino zreš trokrožno.
- 106 In vedi: vsak teh krogov radostí se,
čimbolj resnice blizu je globini,
ki v njej vsak um ustvarjeni vmirí se.
- 109 In tàk lahkó uméš, da korenini
vsa sreča rajskih svatov v bogozrenju
in ne v ljubezni, ki jo zrenje učini.
- 112 Ravná pa zrenje se po zasluženju,
ki iz milosti izvira in svetosti.
Takó se lestva vzpenja k dovršenju.
- 115 A drugo trojstvo, v večni ki mladosti
te rajске vesne tu brstjê poganja,
nikdár rop Ovna nočnega jarósti,
- 118 hozano-pesem poje brez nehanja,
na tri pojóč jo divne melodije
v treh zborih radostnega radovanja.
- 121 V številu božje te hierarhije
Gospostva se, potem Močí vrstijo
in tretji, ki sledi, red Oblastí je.
- 124 A v zadnjih kolobarjih treh vrtijo
Prvaštev in Nadangelov se zbori
in Angeli, plešoč, se veselijo.
- 127 Navzgor ti zbori k Bogu vsi zró gori,
navzdol vežó veží red k redu jake,
tja — vlečeni — vlekó, kjer njih so vzori
- 130 Željé so Dionizja gnale take,
da v vrste angelov vglobít se loti:
kot jaz jih zval je, ločil brez napake.
- 133 Gregorij pa je šel po svoji poti;
zato, ko se na tem je svetu zbudil,
se svoji tu je sam nasmehnil zmoti.
- 136 A nočem, da bi ti se temu čudil,
kàk smrtnik javil take je skrivnosti:
ki tu jih zrl je sam, mu jih je nudil
- 139 in z njimi drugih še skrivnosti dosti.«

A. SPADINI: SLIKARJEVA DECA.

KRATEK ORIS ITALIJAN- SKEGA SLIKARSTVA.

ARDENGO SOFFICI.

Velika slikarska tradicija v Italiji je bila pretrgana koncem XVIII. stol.: Giovanni Battista Tiepolo, Guardi, Canaletto in še par drugih, bolj bogatih na navdušenju kakor na globokosti duha, so bili njeni poslednji borci. Prvenstvo, ki smo ga imeli v ti umetnosti skozi pet stol., je prevzela Francija, ki je potem, ko je prejela prstane zveze s slikarsko umetnostjo v Watteauju, Lancretu, Chardinu in Fragonardu, ravno v zadnjih letih XVIII. in prvih XIX. stoletja započela ono dobo izvironarodne umetnosti, ki sije iz nje obnovljeno življenje, polno ponosa in okusa in ki je bila zaključena prav v zadnjem času. Priznati moramo, da se je, ako pustimo ob strani kot posamezen pojav jakega španskega slikarja Goyo, prava tradicija evropske umetnosti, ki je ugasnila v Italiji z omenjenimi umetniki, logično nadaljevala v delih francoskih slikarjev, kakor so od Proud'hona počenši David, Géricault, Delacroix, Ingres in na to Millet, Courbet, Daumier, Corot, Manet, impresionisti, Degas, Cézanne in Renoir; s temi pa je ugasnila in se umaknila strujam različnega značaja, ki je v nje pronicala mednarodna estetika, polna neskladnosti, vedno

manj neposredna, in njihova zmešnjava in nasprotja živé še v naših dneh.

Ko je zatonila doba nadvlade našega slikarstva, so bili le redki in brez jačjega pomena v Italiji umetniki ali umetniške skupine, ki bi bili, četudi le skokoma, vsaj poskusili osvojiti nazaj stari ugled. Slikarji kot Appiani ali Hayez n. pr. so predstavljali bolj zadnje dejanje akademizma kakor udejestvovanje avtohtonega sloga; lombarška šola, ki so ji dali ime »della scapigliatura«, na katere čelu so bili Tranquillo Cremona, Rangi in Conconi, je predstavljala samo kompromis med odmevom preteklosti in francoskimi novotarijami; brez predsodkov lahko sodimo tudi poskuse (ki so vseeno hvalevredni) Piemontčana Fontanesija in neapolitanske šole z Dominikom Morellijem na čelu. Vseeno pa se marsikaka močna osebnost odbija na temnem ozadju narodne umetniške slike: kak Gola, Cabianna in Induno v Lombardiji, kak Michetti, Toma ali Filippo Palizzi v Neapolju, kak Costa v Rimu poleg zgoraj imenovanih, so slikarji nevsakdanje vrednosti in v vsakem izmed njih, posebno pa v najjačjem med njimi, v Antoniju Manciniju, odseva nekaj one prastare rodne genialnosti, ki je posebnost naše rase. Toda vsi ti so kakor nagli bliski, brez zveze, in nepremišljeno bi bilo govoriti o kakem organskem razvoju našega slikarstva v njihovem času.

Bolj pomembno je bilo v tem oziru slikarsko gibanje, ki se je izvršilo pred kakimi petdesetimi leti v Firenzi in ki so mu dali ime »macchiaioli«, zato ker so njegovi prvoboritelji, prevzeti sintetizma, postavili proti izlizanosti in analitičnim pedanterijam akademičnega profesorstva, ki je takrat triumfiralo v Toskani in več ali manj v Italiji in Evropi sploh, slikarsko izdelavo v širokih lisah (macchia). Vodje te intenzivne estetične obnove v svrhu ozdravljenja domačega slikarstva pótem realističnega duha starih mojstrov svojega rodu so bili Giovanni Boldini (ki je končal pozneje podobno Neapolitancu De Nittisu v pariškem mondanizmu), Silvestro Lega, Giovanni Fattori in Telemaco Signorini ter par drugih manj pomembnih.

Res je, da je ta poslednji, teoretik in prvoboritelj novega slikarskega jezika, ko se je vrnil iz Pariza, kjer si je pridobil prijateljstvo Maneta, Degasa itd., razvil svoj apostolat s pomočjo naukov, povzetih iz izkušenj svojih tovarišev onstran Alp, toda to pot je šlo samo za zakonito prilagoditev pogumnih metod in splošnih načel, nedotaknjen pa je ostal značaj rodne genialnosti in način porabe na podlagi lastnega občutja po pobudi drugačne realnosti, ki je bila ona, vzeta iz

življenja in pokrajin Toskane. Razen tega so tuji nauki, o katerih sem govoril, obstajali posebno v temle: videli so, kako so tujci znali nadaljevati v modernem duhu našo tradicijo; kajti že takrat se je zdelo, kar se je potem čisto jasno pokazalo, da je bila glavna zasluga različnih francoskih šol v tem, da so izvedle slikarske podlage italijanskega pokraja (tudi po primeru enega ali drugega angleškega umetnika, kot so bili n. pr. Constable, Turner in Bonington), tako da Italijan, ki stopi v njihovo sled, stopa samo nazaj v svojo lastno smer, četudi po ovinku. Kar pa se tiče njegovih tovarišev, ljudi, ki se niso premaknili iz zapečka in so bili celo preveč navezani na rodno ozračje, moramo priznati, da so bili absolutno obvarovani pred kakim direktnim tujim vplivom.

Dela Lege ali Cianija predstavljajo zares svoje vrste edini med redkimi poskusi najti resnični izvor italijanske umetniške inspiracije in ekspresije; ta poskus je izvršil z večjim uspehom Giovanni Fattori, slikar, ki je prvi po celem stoletju spanja zbudil med nami spomin na veliko dobo po sorodnosti svoje realistične umetnosti z ono največjih genijev naše zemlje.

Njemu je pa, kakor njegovim tovarišem macchiaiolom (kakor sploh vsem drugim slikarjem, ki so živeli in delovali v Italiji), manjkalo širine duševnega obzorja in tudi one globine liričnega čuvstva, ki bi edina mogla dvigniti svoje slučaje iz sfere resnične in odkritosrčne umetnosti na stopinjo velike umetnosti: do one umetnosti namreč, ki preseže lokalni poetični pojav in doseže občnost ter govori z velikim glasom ljudem vseh dob in vseh časov. Zgodovina uči v tem slučaju, da tudi na tem polju ni zmogel italijanski genij popolnoma razviti svojih peruti, ker je bil izčrpan od čudovitega političnega navora, ki mu je bil potreben, da je priboril narodu svobodo in narodno edinstvo.

Ne bom govoril o drugih boječih znakih umetniškega probujenja, ki jih označajo več ali manj znana imena, kakor Segantini, Previati in Pelizza da Volpedo. Povem samo, da je stala okrog več ali manj sijajnih življenjskih središč tako gosta tema akademične ali trgovske povprečnosti, da je bila neprodirljiva in je grozila zaliti vsak svoboden pas ter je ta ali oni stvaritelj izginjal v splošni indiferenci sodobnikov.

Tako so stale stvari, ko se je začetkom našega stoletja pojavil skoraj nepričakovano duševni upor italijanske mladine in so se iz njega porodile razne pobude, iz katerih se je objavil svetu naš preporod, katerega šele prve posledice moremo danes videti.

Bilo bi skoraj potrebno, da se ozremo tudi na stanje in nove smeri drugih duševnih in estetskih disciplin, ki so ozko zvezane z usodo umetnosti splošno in slikarstva posebej; vendar bi me to vedlo predaleč od moje namere, zato se bom omejil na par neobhodnih mig-

ljajev. Tako naj zadostuje, če omenim, da se je začel v Firenzi z literarno revijo *Il Marzocco* boj za razširjenje filozofije in estetike vida, ki ga je nadaljeval Leonardo, glasnik romantičnega idealizma, ki sta ga izdajala s pomočjo peščice drugih Papini in Prezzolini in v *Voce*, reviji za kulturo in kritiko, okoli katere se je zbralo vse, kar je imela Italija mladostno genialnega in resno produktivnega; svoj višek pa je doživel ta boj v gibanju, ki ga je povzročila Lacerba in milanski futuristi, ki so za nekaj časa združili vse v skupnem naporu. Cilj vseh teh glasil, ki jim je služilo toliko intelektov, je bil, pomagati italijanskemu narodu, da prekorači marazem svoje provincialne izrojenosti, ki so jo povzročali razni tuji vplivi v obliki tradicionalistične otopelosti (pasatistične, kakor se je takrat reklo), katere stvariteljska energija Carduccija, Pascolija ali D'Annunzia ni zmogla premagati; dvigniti jo je bilo treba na nivo višjih umetniških kultur, da bi dosegla v duhovnih področjih enako vrsto z Evropo in svetom.

Prosim oprostjenja, če sem prisiljen, ko govorim o začetkih novega slikarstva, pisati najprej o sebi samem; to storim samo, da zadostim zgodovinski resnici. Po mnogih člankih, objavljenih o *Voce* v Lacerbi in zbranih v raznih knjigah, sem bil jaz med prvimi, ki sem pokazal na podlagi osebnih izkušenj, zbranih po dolgem bivanju v Parizu, pot, ki jo mora iti naša domovina, da zopet najde spoznanje svoje umetniške veličine. Po mojem je bilo mogoče ta cilj doseči le s poznanjem vsega, kar se dogaja v drugih deželah; nato pa je treba izbrati iz mnogih naukov one, ki bi nam mogli koristiti, ker so izšli iz poskusov (kakor n. pr. oni francoskega impresionizma in po-impresionizma), razvitih v drugem zmislu iz naše tradicionalne genialnosti; požgati je treba mostove, kakor se pravi, da asimiliramo v par letih rezultate stoletja poskusov drugih, da moremo odtod začeti mirno pot k našemu posebnemu namenu. Futuristično gibanje, ki je izšlo iz drugih premis, je bilo usmerjeno k istemu cilju in to je bil vzrok, da smo mogli, kakor sem omenil, en čas skupaj delovati; ločili pa smo se, ko so bili doseženi gotovi rezultati, kajti različno pojmovanje poznejših štadijev akcije je pokazalo neskladnost obeh zamislov, ki sta bila jasno divergentna, dà, naravnost nasprotna.

Tako se je zgodilo, da smo póttem nagle in intenzivne delavnosti stvariteljske, kritične, polemične in teoretično eksegetične prodrli do temeljev vsakega živega umetniškega vprašanja te zgodovinske dobe; načeli smo vsak estetični problem, ki se je pojavil pred najdrznejšimi umetniki Evrope; tako je prišlo, da Italija nazadnje ni bila samo »na tekočem«, ampak kmalu za tem na prednji straži med narodi, bivajočimi okrog Alp;

in sicer tako na polju poezije kakor spekulacije.

Ko smo sprejeli, vsrkali, asimilirali in premagali zunanje rezultate iskanj impresionizma, poimpresionizma in fauvizma, od katerih so Monet, Degas in Renoir predstavljali prvega, Cézanne, Van Gogh in Gauguin drugega, Matisse pa tretjega, so nekateri mladi italijanski slikarji, kakor Oppo, Carena, Ghiglia in posebno najdarovitejši med njimi, Spadini, že korakali svojo pot svobodno in so proizvajali dela čistega italijanskega duha, ne da bi bili v čemerkoli izdali duha modernosti. Istočasno je podoben izbor in premaganje kubističnih in negrističnih izkušenj privedlo futuriste Boccionija, Severinija in njihove posnemalce k neke vrste ekspresiji, v zvezi s katero je morala slediti še drznejša posledica njihove svetovno znane strasti za mehanizem in dinamizem, katero so porabljele s precejšnjim uspehom najbolj nebrzdane šole posebno v stroki grafične in stenske dekoracije in meščanskega okrasja. Drugi umetniki, n. pr. Carrà in Soffici, so se okoristili s skušnjami obeh gibanj in so ustvarili umetniško obliko, ki je obenem realistična in idealistična, z eno besedo sintetična, ki se vedno bolj nagiba k plastični resničnosti in je bolj sposobna, da se razvije do originalnega sloga in obenem čiste narodne tradicije. Največ obetajoči mladi, kakor Sinofrico, Tosi, Rosai, Lega, Galante, Bartoli, Mino Maccari itd., so usmerili svoj talent v istem zmislu.

Danes sledi italijansko slikarstvo razvoju splošnega umetniškega duha. Razen poprej opisanega se pojavljajo z nenavadno živahnostjo pri nas gibanja raznih narav od metafizičnega do novoklasičnega; ob njih se pojavljajo kakor povsod vroče polemike glede njihove pravilnosti ali napačnosti, pri tem pa vstajajo nenavadni talenti, vredni, da se poskusijo z najboljšimi katere koli druge zemlje.

De Chirico, Socrate, Oppi, Casorati, Sironi, Funi, Marusig, Dudreville itd. so imena slikarjev, katerih dela vzbujajo pozornost ne samo na italijanske kritike, ampak tudi one katerekoli druge dežele.

Poggio a Cajano, 1. aprila 1925.

ARMANDO SPADINI.

GIOVANNI PAPINI — FIRENZE.

Armando Spadini je italijanski slikar; Italijan je po rodu in po slogu svoje umetnosti. Rodil se je v Firenci l. 1883; od l. 1910 dalje živi v Rimu.¹

Ko je dosegel sredo svojega življenja in dela, zares ne vém, kakšno važnost ima na borzi barvanega platna in koliko ga cenijo

¹ Članek je bil napisan v februarju; medtem je Spadini 31. marca v Rimu umrl. Op. ur.

oni, ki hranijo z mirom in sladčicami sedanjo oslABLJENO umetnost, nevedoč niti, kaj je pisanje niti kaj je slikanje. Med temi bolničarji in bolniki poznam samo dve rasi: prvo, ono naših Minotavrov stare šole, ki pa ji je od Minotavra ostal samo še rep, in drugo, ono naše Desetorice, nove šole, katerim je od inkvizitorjev ostala samo maska. Bojim se, da v koledarju ni Spadinija niti pri enih niti pri drugih, — kar bi po sodbi zdravih ljudi mogel biti dober znak.

Če hočemo Spadinija presoditi, ga moramo poznati. Ne zadostuje samo poznanje njegovega slikarstva, kar se mogoče zdi zelo lahko in navadno, ampak ga je nasprotno treba poznati kot človeka. Za me je vedno pomenilo poznati človeka neko približanje k razumevanju njegovega dela, zlasti ako delo ni artificiozno izžemanje, ampak svoboden izraz prirode, utelešene v kaki popolni osebnosti.

Armando Spadini je, kakor vsi oni, ki delajo bolj z instinktom in navdušenjem kakor preračunjeno in z voljo, ostal še vedno otrok. Otrok, tepen od življenja, od zla in od ljudi, nemiren in melanholičen otrok, toda z vsem dobrim in slabim na najresničnejšem dnu svoje božanske in idiotske mladosti. On ne napreduje po sili programa in preračunjenosti kot resni ljudje, ki so prepričani iskatelji in graditelji samih sebe. On ustvarja skokoma, trenutno, improvizirano in po razpoloženju. Naenkrat ga nekaj vname, pri-tegne in navduši kakor otroka mami nova igračka in lastovico svetloba. Potem ga ničesar več ne zadržuje in nihče ga ne vodi: On postane kakor besen, napade ga neke vrste epilepsija, dokler se kot zmagovalec ali kot premaganec ne povrne k vsakdanji tugi onega, ki čuti, da je vedno daleč od svoje ideje, tudi takrat še, ko je napravil enega ali sto korakov naprej.

Primitiven in strasten stvor je to: neprestano se menja, neprestano je v izjemnem stanju, nikdar v moškem ravnotežju, ki bi se dalo vkleniti v pravila. V begu par ur ali par dni je lahko ljubosumen in usmiljen, egoističen in zaljubljen, skop in zapravljiv, trezen in pijan, delaven in len. Ves teden se utegne postiti, v sledečem pa bo jedel od jutra do mraka kakor žival; zmožen je, da eden in isti dan plače radi smrti svojega prijatelja in istočasno prebije noč v zabavi s tovariši; lahko je nesramen kot pes, a precej na to dober kot sluga. Njegov značaj še ni oblikovan in ne bo nikoli dosegel hladne in preračunjene ustaljenosti onih, ki dozorevajo: še vedno je plastičen, izpremenljiv in strasten kakor značaj otrok, žen in divjakov. To vam je klobčič impulzov, norosti, strasti, manije, predsodkov in naivnosti. Toda strast, ki dominira v njem, je slikarstvo: to uživanje lepega in vidnega sveta, ta neprestana borba za njegov prerod, za njegovo obnovitev, za

prenos barve lepote na kose platna. V svojem najjačjem bistvu je on zaljubljen v vidno realnost; gladen je vidne predmetnosti kakor ljubimec žene, kakor učenjak knjige in kakor težak zemlje.

On dela kakor jé: iz potrebe, z večjim ali manjšim apetitom po uri časa ali po razpoloženju duše. Prav nič ni v njem duha stalnega činovnika lepote in globine. Kljub vsemu temu pa je kot otrok pohlepen ne samo po mesu in vinu, ampak po barvi in oblikah. Zanj je svet zemeljski raj, ki bi ga rad prijel, pritisnil, ugriznil in se ga polastil. Vse si hoče osvojiti: žene, živali, trave, deco in nazadnje sploh vse, kar mu je blizu, kar mu je pri roki. Njegovo slikarstvo je neko progresivno kopičenje, skoroda neke vrste senzualno uživanje, ki se obnavlja prav do utrujenosti. On je zmožen, da po stokrat obnovi isti obraz v vseh različnih izrazih, v vseh razsvetljavah, v vseh razpoloženjih in vseh časih — nikdar ni sit, dokler se mu ne zazdi, da ga je popolnoma zgrabil, popolnoma izsesal, rekel bi skoraj, da vsega pogoltnil.

Kot vsakemu otroku mu zadostuje malenkost, da ga zadovolji: senca vinske trte, ogel mize, kos ceste, kot sobe, pravokotnik okna. Na onih domačijskih daljinah se vidijo živa bitja, ki so vedno ista. Svet je tako bogat in tako težko je z vso silo resnice podati en sam štirikot, tako je mnogoličen iz trenutka v trenutek, iz časa v čas, da zadostuje ena vilica ali ena žena s trojico dece in prekosi eno celo življenje. Spadini ne išče elementov zanimanja in novosti v pripovedkah, mitologijah in legendah ali, kakor je sedaj v navadi, v nekomponiranosti in dezartikulacijah neuporabljivih predmetov, v deformacijah tihožitij in v arhitekturah abstraktnih oblik. Ako pa mora biti slikarstvo neodvisno od predmetov, se mi zdi, da ni prepovedano, poskušati pravo in resnično slikarstvo s tem, da se poslužujemo onega večnega vzora, ki mu je ime človeška figura. On ne slika mož in žena, kajti dražest anekdote in globokost psihologije krijeta siromašnost ali nemoč umetnikovo. On ne stremi za tem, da bi izrazil emocijo s predstavljenimi predmeti, ampak išče načina, da njo samo predstavi. On je torej slikar in nič več nego slikar, ni pa pripovedovalec niti znanstvenik, ni pisatelj in ne metafizik. To ne pomeni, da žena ali dete niso za slikarstvo manj pomembni predmeti kot n. pr. krožnik jabolka. Ti indiferentni ali irealni predmeti vplivajo, da se osredotoči pozornost v določenem zmyslu na slikarski materiji, kar pomeni neke vrste oprostitev gledalca od vsake lenobe; kajti gledalci so mnogo preveč navajeni, da pred sliko gledajo predmet in ne izraz, če bi pa vedeli, kaj je barva, bi morali tudi znati razlikovati čisto slikarske vrednote od onega, kar je dekorativna, anekdotska ali religiozna izjema.

Vseeno pa kljub novotarijam in teorijam sedanjega momenta Spadini ne stremi za

tem, da bi bil nov, da bi bil eden onih, ki iščejo, teoretik, izjema ali prvobojevnik, marveč mu zadostuje, da je postal pravi slikar, in če hočete, italijanski slikar. Tradicija, ki za močne osebnosti ni temnica, ampak izhodišče, ga ne plaši. Umetnik je on, ki prihaja iz galerij ali ki je izšel iz galerij, da nanovo odkrije resnico in jo na svoj način preobrne.

Četudi tega ni želel in tudi skoraj ne opazil, je on v sebi ponovil razvoj modernega slikarstva. Začel je s toskanci in giottovci: risal je kakor njegovi razni učitelji z neko skrupulozno točnostjo in marljivostjo tako, da se v nekih peresnih šalah zdi, da je kaligraf. Bil je to čas, ko je občudoval Leonardovo risanje in nežni kolorit Filippina. Bili so to dnevi — ali se jih spominjaš, Spadini? — naših izprehodov med cipresami Vincigliate in po jamah Monte Cecerija, dnevi »Leonarda«,² dnevi, ko je napočila naša zora. Toda fiorentinska in kvatročentistična suhost asketske mladosti je napravila mesto benečanski senzualnosti. Sledila je čistosti gizdava mikavnost, Madoni žena, potezi barva, Giottu Tizian. Sedaj odkriva rožnato polt, sijaj draperije, blesk svile, pozlačene sence, poletno nebo široke poljanske in dekorativne kompozicije, kjer toplina bogatega sijaja in ljubavi opija vse slikane stvari v neki dekadentni monotonosti.

Njegov danes že stari »Mojzes« izraža minulo dobo. Tej sledi druga, ki bi jo mogli označiti kot špansko ali bolje kot goyevsko. Sijaj teži sedaj zopet k treznosti in pazljivost se osredotočuje na figuro. Dva portreta Paskvaline, slikarjeve žene, označata ta prehod (sl. str. 107). In kakor je Spadini odkril Goyo, ne da bi bil odšel na Špansko, je nato odkril impresionizem, ne da bi bil šel v Pariz. In glej, ravno v impresionizmu se je približal temu, da odkrije samega sebe. Nekatero njegove starejše slike nas silijo, da se spomnimo Renoirja, toda manj stiliziranega in bolj kmečkega Renoirja. Če Spadinija lahko nazovemo prvega in najbolj svežega med italijanskimi impresionisti, ga pa nikakor ne moremo postaviti v eno vrsto s francoskimi učenci impresionizma. Podobno njim je on moderen slikar, ki se je učil od starih — Cézanne je kopiral Benečane in skušal doseči Tintoretta —, toda s popolnoma lastnim načinom podajanja fragmentov sveta, ki ga polagoma odkriva. Kratkovidnost mu pomaga, da gleda stvari na svoj način. Stremi za tem, da bi bil kopist prirode, ne pa kopist slikarjev, ki so preokrenili realnost. Njegovo slikarstvo je postalo bolj svobodno, spontano, širše in bistveneješe. Brez sence fotografske ali šolske točnosti, brez koncesij meščanskemu »joli« in brez iskanja sentimentalnih efektov ali zunanjih novosti. Vsakršna skupina živih bitij,

² »Leonardo« je bila prva Papinijeva revija, ob kateri je on l. 1903 zbral vso jačjo in silnejšo mladino. Zaradi svoje zgodovinske važnosti je ona danes klasična. — Op. prev.

neurejeno postavljenih na odprtem, mu zado-
 stuje, da iz nje napravi sliko, to skupnost
 tonov in osvetljave, da izrazi neposreden vtis
 resničnosti. Onega drugega ne išče: niti le-
 pote pokrajine, niti gracioznosti scene, niti
 patosa ekspresije, niti misterioznosti hiero-
 glifov, niti matematičnosti abstraktnega. On
 je čist, zdrav, preprost naš slikar. Poglejte
 »Poletni popoldan« ali posebno ženo Paskva-
 lino (sl. str. 101 in 107), pogledajte »Slikarjevo
 deco« (sl. str. 115) ali sploh glave njegovih
 dečkov in oni portret njega samega z ženo (sl.
 pril. III.), kjer je vse tako delikatno in zaljub-
 ljeno v barvi, pa boste razumeli, zakaj govorim
 o Spadinijevi italijanski lojalnosti. Tudi nje-
 gova barva se je sčasoma izobrazila; srečen je
 v zelenem, vijoličastem in nežnem roza, iz-
 ginil pa je prejšnji muzejski rumenkasti ton.

Struja vseh mogočih novotarij, ki so v
 zadnjih letih pod vplivom Francije vzevete-
 vale in se dobrim delom razkrajale v Italiji,
 njega ni zajela. Te novotarije, ki so pri za-
 četnikih imele vrednost iskanja in revolti-
 ranja — da se opredeli njih važnost pri nas,
 bi zadostovala imena Soffici in Carrà —, so
 polagoma padle v roke kopice dolgočasnih
 opic, radi katerih se zgražajo tudi takozvani
 »naklonjeni«. Četa srednjevrstnih moških in
 ženskih, ki bi bili komaj zmožni za izdelo-
 vanje vrvic za vermut ali sličic za »Letturo«,
 je odkrila v novih slikarskih metodologijah
 sredstvo, kako se igračka z bodočnostjo, ozi-
 roma način, po katerem slikajo tako, da ne
 znajo slikati in se zde novi, v sebi pa nimajo
 prav nič novega in niti zmisla nebrzdanosti
 in varanja.

Tako smo dobili v Italiji razposajeno in
 nezakonsko deco Van Gogha, Matissa, Picassa
 in Boccionija, ki hoče veljati za zadnjo besedo
 in kvintesenco plastične umetnosti. Ta impor-
 tirana in ponarejena umetnost se plazi v
 glavnem po dveh stezah: so taki, ki iščejo
 naivnost, otročarijo, neumno spakovanje, div-
 jaško popriproščenje, poleg njih pa drugi, ki
 streme po komplikaciji, misteriju, brezmiselni
 čačkariji ter metafizični in dinamični geo-
 metriji. Prvi končujejo v Gluposti, drugi v
 Hieroglifstvu, vsi skup pa spadajo pod za-
 stavo ene in iste velike šole Slepjarjenja. Mi
 se divimo pravim in resničnim otrokom, ki
 slikajo kot deca, ali divjakom, ki klešejo kakor
 divjaki; mi imamo radi hierogliffe Egipčanov
 in Perzijcev; častimo srčne in neustrašene
 Kolumbe, stvaritelje novega, ki trpe in se
 vbadajo, da odkrijejo nova nebovja in nove
 zemlje plastične senzibilnosti, globoko pa pre-
 ziramo vse ono blato akademikov ekstrava-
 gantnega, ki skušajo z naučenim igračkanjem
 maskirati neozdravljivo revščino in praznoto
 svojih duš. In pred to goljufivo lahkostjo
 čutijo boljši potrebo, da se zamislijo nad
 nečem bolj vitalnim. Soffici se povrača k
 ljudski umetnosti kmetov; Carrà povzema
 preko Giotta in Paola Uccella iznova tradicijo
 jasnega volumena in delikatne barve; De

Chirico zopet odkriva v arhitekturi italijan-
 skih starih trgov, v solidnih življenjskih
 profilih slikarstvo, kakršno je v atmosferi
 velikega seičenta.

V tem zmislu Spadini ni napravil nobenega
 poskusa in on sploh ne čuti potrebe, da se
 vrne k tradiciji, ker je tudi nikdar ni za-
 pustil. Manjkalo mu je pohlepa po pogubnih
 pustolovščinah in ni se mogel zadovoljiti s
 cerebralno domisličavostjo teoretikov, ki so
 pogosto končavali svoj pot v tem, da so
 proizvajali trenutne zabave. Ostal je zvest
 realnosti in pravemu italijanskemu načinu
 podajanja realnosti. Brez odkritij, ki bi po-
 gubljala, pa tudi brez izdajstev in slabosti.
 Ni bil niti kubist niti futurist, toda ni se dal
 zanesti niti od novotarij prošlosti, od pogosto
 plodne imitacije kakega Stucka ali Anglade,
 kakor mnogi njegovi vrstniki. Niso ga mučili
 razdražljivi cerebralizmi iskanja, toda ni se
 podal niti v nesramno nemoralnost kupljenih
 in s kolajnami okrašenih umetnikov. Šel je
 svoj pot naprej v zavesti strašne muke, da
 z barvo ustavi vsaj en trenutek resnice, in
 zazdelo se mu je, da zadostuje to dnevno
 mučenje in ta vsakdanja tortura nemogočega,
 da dokaže njegovo srčnost. On sam ni zado-
 voljen s svojim delom; pa če bi bil, bi to
 pomenilo obsodbo samega sebe in konec. In
 če se mu je kljub vsem tegobam, ki spremljajo
 življenje samotarja, če se mu je kljub bedi in
 zavisti in nazadnje po tolikih trdovratnih
 naskokih in zaljubljenih iskanjih posrečilo
 podčrtati z jasnostjo svetlobe in očitnostjo
 barve katerikoli trenutek in pogled žive
 realnosti, je storil svojo dolžnost kot resničen
 in pošten slikar, za kar mu moramo biti
 hvaležni kot umetniki in kot Italijani.

SODOBNO RUSKO SLOVSTVO.

BORIS KONSTANTINOVICH ZAJCEV.

10. Najnovejše.

Naravno, da je revolucija prinesla s seboj
 drugačne može, drugačno duševnost in
 drugačen način življenja. Jasno je, da ne
 čutijo višji krogi rdeče armade nobene po-
 trebe po rafiniranosti, po »višji matematiki«. Najsirovejši, najkrutejši, ljudje, ki imajo
 malo živcev, a pohlepne zobe, živinsko žejo
 po nasičenju in »dobrinah« — to so gospodje
 sedanje Rusije. Duhovnost, lirika, poezija so z
 njih stališča stvari, ki »nimajo več življenja«.

Vse to je v revoluciji umljivo in opravič-
 ljivo, vse se zrcali v literaturi in postavlja
 mejo med nami in »njimi«. Mi vsi smo vzgojeni
 na podlagi »naše«, v vseh ozirih aristokrat-
 ske literature, in na oni svetovnega slovstva.
 Mladi novejše tvorbe nimajo časa za študij
 (in to ni očitek: življenje se je predrugačilo).
 Ni časa za branje Puškina in Tolstega. Njih
 mladost mineva v meščanski vojni, v revo-

luciji, v pohodih, med smodnikom pušk, avanturah, v krvi in često — v blatu.

Ne za nemirno življenje,
ne za dobiček, ne za bitke;
mi smo rojeni za navdušenje,
za sladke zvoke in molitve.

Teh besed gotovo ne bo napisal pisatelj mlade Rusije. Pozneje morda bo mislil na to, mu bo morda žal še celó temnih in zgubljenih trenutkov. A v tem hipu zaničuje vse, kar predstavlja »preteklost«, »sentimentalnost«. Široka reka loči »staro« od »mladega«, tako široka, da mora stopiti v čoln, če kdo hoče doseči nasprotni breg. A to ne pomeni, da je en breg lep, drugi grd. Nočemo ponavljati neskončnih diskusij o »očutih« in »sinovih«. Mogoče smo »mi« zelo hudobni in so »oni« boljši, mogoče nasprotno. Le to je jasno, da smo različni: mi — starejši, oni — mlajši.

Daleč je čas, v katerem sta bila Bjelyj in Rëmizov literarna revolucionarja. Dolgo časa je preteklo, odkar je bil Blok smatran za novotarja, in Balmont ž njim — danes je vse to daljen spomin. Ko se je Blok malo mesecev pred smrtjo predstavil moskovskemu občinstvu, so mu futuristi zakričali: »Mrtvec!«, sedaj pa je tudi futurist Majakovskij že obsojen med mrličje. V Rusiji so se čas, živci, mode vedno naglo izpreminjali — tembolj sedaj. Bjelyj in Rëmizov sta vendar ustvarila šolo. Njih varovanci so v sedanji literaturi »najmlajših« zavzeli najodličnejše mesto.

Bjelega ritmi obvladujejo P i l n j a k a — opisovavca sovjetskih šeg in navad. V križanju z remizovskim vplivom, s svojimi prirojenimi lastnostmi, nekoliko grobimi, megle-nimi, stoji pred nami mnogobarvna, živahna in ne vonjiva podoba Pilnjaka, azijskega ekspresionista. S temperamentom in s krvjo, a nepristno krvjo, je Pilnjak izšel iz literature »preteklosti«. Toda bil je premlad — posnemanje Bunina ga ni dovedlo do lastne poti. Revolucija je prišla pravočasno zanj. Vzel je nekaj stvari iz ozračja, druge iz slovstva in je z nekaterimi svojih del izrazil zmedo in vihar, kri, blato in krik revolucije. Njegovi spisi so zelo zemeljski, primitivni, polni barv. A težko je dihati v njih.

Od Remizova preko Zamjatina in tudi brez Bjelega izhaja takozvana skupina »B r a t o v S e r a p i o n c e v«, ki je vzbudila veliko pozornost; silno je mlada in kot se zdi, le deloma proletarska. Ti mladi pa so šli skozi drugačno šolo življenja kot je bila ona starejših pisateljev. Skoraj vsi so se bili udeležili meščanske vojne, revolucije in, kar je najvažnejše, porodili so se v vojni in niso videli drugega. Nič preteklosti: kultura in tradicija, slovstvo in knjige niso šle preko njih. Ali je to prednost ali pomanjkljivost? Dejstvo je vsekakor, in to je glavno. Razrastli so se v dve veji: prva, intelektualnejša, s stremljenjem k romantiki in hoffmannizmu. Težko,

da bi živela. Druga, pripovedna brez rešitve: povesti o vojni, strankah, poruševanjih, nasilstvih — vedno le dogodki in dogodki. Gorkota je v njej, izrazitost in v nekaterih (Zòšenku, Nikitinu, Vsevolodu Ivanovu) očividni talent. Njih jezik je bojno sredstvo proti ravnovesju in dovršenosti stare proze. A nekaj manjka — notranji pomen; ni opaziti globoke, značilne in umetniške osebnosti. Morda so še mladi in se niso še razodeli. Ali pa morda čas ni zato ugoden. Čas je, ki prinaša na površje, na periferijo. Stroji in kinematografi, shimmy in fox-trot — to so slike sodobne kulture. Amerikanizacija stare, plemenite Evrope. Ne brez vzroka se pojavljajo »fantastično« mehanični romani: Erenburgov »Trust«, Tolstojev »Aelit« in drugi. Duh mehanične civilizacije diši po smrti — vrši se radikalni razkroj.

Nadarjenim »Serapioncem« moremo iz srca prižeti težjo pot, morda samotno, a resno. Lažje je, priboriti si uspeh kot pa hoditi v puščavi.

»Proletarski« poeti so skoraj vsi okuženi od hysterije borb in »zmage«; njih verzi so polni tovarniških žvižgov, brčanja bobnov, batalijonov — najboljši izmed njih v izposojeni obleki Bjelega ali Brjusova. A tudi med temi je nekaj živih. K a s i n — mlad pesnik z izvorno kretnjo, s čudno »nežnostjo« in mirnostjo (čudno za kovača), s svežimi slikami in pesniškim izražanjem. Zanimiv je tudi T i h o n o v in še kateri drugi.

Dovolj značilen je futurizem. Z gručo proletarskih poetov bje trdovraten boj za posest predpravice biti »dvorjanski«. A novega in živlega je malo. Vse je preveč zastarelo in se razkraja. »Največji« — M a j a k o v s k i j — se vedno očividneje pretvarja v pisatelja proglosov in napisov, v dobavitelja rim za one, ki imajo oblast v rokah. Težko, da bi se kdo sedaj še čudil prostaštvu njegovih besed, niti to dejstvo ni več novost, da ukazuje proletarec Bogu-Jehovi naj poklekne pred njim. Vse je to poležano prostaštvo, ki niti ne zavre, ampak le uradno smrdi.

Od duševne gnilobe in razkrajanja je zadet tudi J e s é n i n, še precej nadarjen poglavar šole imaginistov, nekoč ruski kmetič in podeželski mistik. Izšel je med drugim »Bog ljubezni« R j a z a n a, sedaj enega onih, ki so »vzbudili hrup«, »spotikljivca«, avtorja »Izpovedi propalice«. V gotovi razdalji od Majakovskega, a »formalno« pótem »malih niti« nanj navezana, vstaja v ostro bodeči luči divje bizarna figura P a s t e r n a k a — mogoče edinega upanja naše »mlade« ne-proletarske lirike.

11. B o d o č n o s t.

Tako je pred nami kriza. Revolucija je odnesla staro življenje, a na splošno življenje v Rusiji ni uničeno, hodi v gotovem zmislu na nov način in tako bo še hodilo.

Bogve, če bomo še kedaj videli domovino. A naši pogledi bodo uprti vedno v Rusijo — trdo in grenko domovino, a domovino. Naše misli so vedno pri njej. Kaj more še zanimati nas, ki smo toliko let držali pero v rokah? Umevno: usoda slovstva. Bo li vredno svoje stoletne slave, bo vztrajalo neodvisno, bo li našlo pomenljive duhove? Ali pa se bo razkropilo in amerikaniziralo; bo mar tudi ono postalo predmet »Nep«-e? Težko je dati točen odgovor: moremo le verjeti ali ne verjeti. A nekaj življenjskih elementov vseeno lahko naznačimo. V danem trenutku obeležje slovstvu ni ugodno. V danem trenutku prevladuje v Rusiji trgovsko grabežljivi duh, duh pohlepnosti, duh najglobljega materializma, ki zavzema vidno plat življenja. Podvodne struje so različne, v teh in le v teh katakombskih duševnih stanjih je upanje. Uradno se rusko ljudstvo nahaja v dobi poenostavljenja, v dobi nadomeščanja višje matematike s pitagorejsko tablico, ikon z reklamskimi manifesti, Boga z elektriko. A naš narod ni enostaven in je nadarjen. Iz pasivnosti se je z lahkoto vdal diktaturi in navidezno vdano izvaja ukaze. Toda misel, narediti iz vseh Rusov »homunkule«, drug drugemu enake, s sličnimi možgani kakor so si podobna stanovanja delavskih hiš — so le sanje. In mi ne vemo, ne vemo še, koliko nepričakovanih presenečenj, koliko možnosti hrani Rusom bodočnost!

Izmed stvari, ki so nam najbližje, je slovstvo že postalo sirovejše, navadnejše, pripravnije vojakom rdeče vojske. In ne more biti drugače. Revolucija se ni razvila na rafiniranosti! In če je bilo v prejšnji struji vse preveč pomehkuženo, v stanju oslabelosti, ki je grozila z izrodkom, vstaja sedaj vse krepko, tako krepko, da grozi izpriditi se v bestialnost. Za mirne in skromne može je v življenju in v pisateljevanju postal trenutek mučen. Rekel sem že: ni ljubezni, ni vonja in nežnosti. In ni — lepote. Če hočeš najti te stvari v Rusiji, moraš iti v cerkev. A tudi cerkve zapirajo eno za drugo, in morda ni več daleč čas, ko se bodo verniki morali na skrivaj zbirati, kakor v prvih časih krščanstva. Toda oni se bodo zbirali, katakombe bodo obstajale, Kristusova luč ne bo otemnela, in Rusija bo imela iskreno slovstvo!

Drugo vprašanje, ki ni novo za Rusa (že Merežkovskij si ga je postavil), je tole: ali ni morda ruskega slovstva sploh konec? Ali ni morda rod, živeč med 1799. in 1828, že vse povedal, kar je bilo treba povedati? Tudi v slučaju, ko bi bil odgovor pritrdiven, bi to ne pomenilo, da je narod že mrlič. Svojo najvišjo besedo umetnosti pa je brez dvoma povedal v XIX. stoletju. Najvažnejša beseda grške filozofije je bila izrečena v Platonovem stoletju, ona italijanskega slikarstva v renesansi. S tega stališča je bila edina velika doba ruske literature XIX. stoletje: Puškin, Gogol, Ljermontov, Turgenjev, Tjutčev, Do-

stojevskij in Tolstoj — nato se je reka poplitvila, razgubila. Nekatero prehodno osebnosti so v XX. stoletju dale komplicirano in zmedeno, a ne grandioznega slovstva, slovstvo z močno liriko ter fino in veliko besedno kulturo; nato so bili vsi ti pisatelji izgnani, ljudstvo živi enostavno življenje, a ne more ustvariti niti simbolizmu sličnega slovstva.

Bog daj, da se naša literatura dvigne iznova do višin Puškinovih in Tolstojevih stvarjenj. Mi tega ne bomo več dočakali. Jasno je, da se v najbližji prihodnosti ne dvigne. Mi pisatelji, izgnani ali vztrajajoči v Rusiji, moramo storiti to, kar smo delali vse življenje — delati, ostati na svojih mestih, ne upogniti zastav, kakršenkoli vihar bi divjal okoli nas! Naše zastave so stare in zaslužne: rusko slovstvo. Z njimi so šli naši dedje, naši očetje. Onečastiti jih, bi pomenilo onečastiti nas same. A kam gre življenje? Ali postane leposlovje boljše ali slabše? Ali bodo morali naši tovariši v Moskvi iznova pisati in razširjati svoja dela v rokopisih? Ali morda še celó mi, ki živimo v Nemčiji, že znani po svojih izdajah? Bogve! Kljub vsemu hočemo upati in verovati v moč našega naroda in našega lepega slovstva, radi katerega predvsem nas je svet vzljubil.

Prevel Alojzij Res.

DONESKI K UTEMELJITVI SOCIOLOGIJE UMETNOSTI.

DR. FRANJO ČIBEJ.

3. Problemi in naloge sociologije umetnosti.

Doslej smo približno obhodili svet, po katerem gredo koraki sociologije, predvsem kulturne sociologije. Začrtali smo mimogrede nekaj točk, ki se tičejo predmeta sociologije, metode in temeljnih vprašanj, ki prihajajo za nas v poštev. Pričujoča razprava pa hoče izkazati osnovne probleme in naloge sociologije umetnosti; hoče za umetnost sistematično opredeliti vprašanja in osnovne sociološke odnose in relacije, hoče torej izločiti iz celotne kulturne enote eno področje in ga s stališča sociologije razčleniti. Izkazali bomo, kaj je na umetnosti sami socialnega in kako tudi sicer zavisi umetnost od celotne »družbe«, od najrazličnejših socialnih činiteljev. Izrečno bodi omenjeno, da se držim popolnoma splošnih, elementarnih pojavov in odnosov, ki so takorekoč »metodičnega« pomena za stavljenje umetnostno-socioloških vprašanj, in ne navajam nič konkretnega materiala, ki si ga pridržujem za nadaljnje razprave in ga tu prinašam samo za ponazoritev. Sociologija mora iti do elementov in bistvenih strani, izolativno in abstraktivno mora obdelovati že itak dovolj zamotane in kompleksne pojave; dokler bomo delali s pojmi kakor »skupna zavest, psiha mase, duša naroda,

življenjske zajednice, kulturna območja (v Spenglerjevem zmislu), duh in stremljenje časa, moderna psiha« in se pustili vleči za nos od golih besed, ne bomo prišli nikamor in tudi razumeli in razložili ne bomo ničesar.

V svoj zagovor imam povedati samo še to, da je pričujoča razprava prvi poskus, porabiti sistematično metode, vidike in rezultate moderne nenaturalistične in nepozitivistične sociologije na duhovno-kulturno območje umetnosti, in mi ni v slabo zapisati, če sem kako važno točko kje prezrl ali jo nerodno vpletel v celotno sliko. Za vzporedna kulturna območja, za religijo, filozofijo, znanost in pravo obstaja sicer dolga vrsta poskusov »sociologij« (mislím na dela M. Weberja o religijski sociologiji, A. Weberja o kulturni sociologiji, Schelerja o sociologiji religije, vede in filozofije, Ledererja o kulturni sociologiji), a vsi ti poskusi so premalo podrobni in nesistematični; če bi kdo hotel združiti vse te dosednje poskuse v celoto, bi dobil nekako nejasno sliko, v kateri je vse polno in vse vprek črt, iz katerih pa ni mogoče razbrati enote in harmonije slike, morda niti ne predmeta slike.

Tak občutek se človeku vsiljuje zlasti še, če vzame v roke znano Guyaujevo delo »L'Art au point de vue sociologique«. Njegov način razpravljanja pri vsej svoji pomembnosti in duhovitosti zabriše vse meje med sociologijo in umetnostno vedo, na umetnosti ne vidi nič kot samo socialni element, in na nedopusten način tolmači umetniško ustvarjanje in doživljanje. Naj nam služi Guyau za izhodišče razpravljanju.

Kako more Guyau gledati umetnost s sociološkega stališča, v njeni socialni funkciji in naravi, ko umetnost vzcveteva vendar predvsem iz poedincev, iz zbranosti osamljenih duš in njihovega od drugih izločenega življenja? Fouillée pravi o Guyauju takole: »Umetnost je socialna, ne samo, ker ima svoj početek in svoj smoter v realni družbi, od katere sprejema pozitivne vplive in na katero zopet vpliva, ampak tudi zato, ker je nositeljica in stvariteljica idealne družbe, v kateri doseže življenje svoj maksimum na intenzivnosti in razširjenosti.« Religija že spleta človeka in višje sile v socialno skupnost. A tudi umetnost ustvarja idealno kraljestvo oseb in oblik, s katerimi nas vežejo socialne vezi. Zato bo tudi estetika mórala postati sociološka veda. V tem pogledu sta si umetnost in religija globoko sorodni. Razlika je samo ta, da zasleduje religija praktične smotre (= istinito zadovoljitev vseh naših teženj za ideali), »a smoter umetnosti je neposredno, mišljeno, predstavljeno in občuteno izpolnjenje vseh naših sanj o idealnem življenju, o dobrem, razgibanem in srečnem življenju.« A umetnost ni odrezana od življenja, »po našem mnenju obstaja globokosegajoča enotnost med življenjem, moralo, družbo, umetnostjo in religijo«. Velika in resna umetnost ne razdira socialnih

čuvstev in ne vodi do osamljenosti in iz družbe ven. Prava umetnost nosi v sebi globoko moralo in sociabiliteto.

Kje leži njen socialni moment? Z umetnikom, že kolikor je oblikoval umetnino, z njegovo veliko dejavnostjo in iznajdljivo spretnostjo nas veže simpatija (ki je Guyauju temelj in princip sociološke estetike). Predvsem pa simpatiziramo z osebami in fantazijami, ki jih je umetnik ustvaril. Kaka sreča, kako zadoščenje, če živimo v njihovi družbi. Umetniško vplivanje in vzvalovljenje je torej »socialno doživljanje, ki nam dá sodoživljati življenje, analogno našemu in oblikovano od umetnika«. Umetnosti so le »mnogovrstni načini, po katerih se individualno življenje zgosti in postane prenosljivo na druge«. V tem oziru je umetnina »stvariteljica idealne družbe«, njeno bistvo je v tem, da odtegne posameznega osamljenosti in ga naveže na univerzalno življenje. Cilj umetnosti je torej povečati individualno življenje. Svoj cilj doseže, če vztrepetajo vsa srca v harmoniji, če iz množice individualnih čuvstev izlušči kompleks, ki je vsem skupen. In vrednost umetnine je tem večja, čim bolje vrši svojo socialno vlogo, čim večje je število, ki ga veže skupnost umetniškega doživljanja. Največja umetnost je ona, ki more vplivati na ves narod in je pri tem še globoka dovolj, da prime tudi najjačje posameznike.

Guyau spravlja nato tudi genija v sociološko perspektivo. Stvarjajoči genij je poln »mogočne sposobnosti za ljubezen«, odkritosrčno ljubi vse, kar je živega. Njegovo bistvo je v tem, da »se odreče lastni osebnosti« na ljubo bitjem, ki jih je ustvaril. Genij je Guyauju socialno pomemben činitelj, stvarnik novega socialnega okrožja. Če je po Taineu genij izključna posledica okrožja, obstaja po Guyauju medsebojno vplivanje med genijem in okrožjem. Okrožje vpliva na genija in genij pomore do novega okrožja. Kajti iniciativa, iznajdljivost je odlična bistvena stran genialnega duha.

S tem naj bo dovolj Guyauja. Vzel sem ga za uvod in pripravo svoji razpravi; da bi ob njem megleno in začasno pogledali na kompleks vprašanj, ki nas čakajo. Vodnik do jasnosti nam Guyau ne more biti. Dotika se sicer važnih socioloških vprašanj, povečini jih pa le sluti in zmeša v pesniško in neporabno fantastiko, iz katere ne gre smer v pozitivno znanstveno delo. Kritika njegovih pretiravanj bi bila pa docela odveč. Kaj naj počnemo s cvetkami kot je ta-le: genij je simpatični in socialni instinkt, stopnjevan v veličino, ki si ustvarja zadostitve in izpolnitve v svetu fantazije? Kar je pri Guyauju pozitivnega, bo postalo morda bolj jasno tekom razprave. Ob njenem koncu naj se naša misel še enkrat vrne k njemu. Sedaj začnimo s svojim delom.

Človek se ureja v prirodo in stoji do nje v določenih odnosih, na drugi strani pa se ureja v zvezo z drugimi poedinci. (Ta ločitev je le

abstraktivna.) Sociologiji gre za zadržanje in dejanje človeka, kolikor je določeno po sožitju z drugimi ljudmi. Pred seboj imamo tudi »tip« človeka, »a ne naravoslovsko-biološki tip, temveč človeka, ki je odmišljen iz medsebojnega vplivanja poedincev, iz njihovega sožitja«.¹ Sociologija seže tudi do človeških lastnosti in sposobnosti (umetniško teženje, ustvarjanje, oblikovanje) in svojstvenosti in organov in dispozicij, a ne raziskuje njihove sestave, funkcije in rasti same zase, ampak v odvisnosti od socialnih odnosov in procesov. Odnosi družijo ali ločijo posamezne subjekte, ki ostanejo še vedno samostojne količine, a se spreminjajo pod vplivom teh procesov, doživljajo »skupno« in se družijo v skupnosti, kroge, družbe, zajednice itd. — V vsakdanjem življenju smatramo predmete izven sebe za nekaj danega, substancialnega z določenimi in nespremenljivimi lastnostmi. In tako je naivnemu, samo na svojo zunanjo zaznavo zanašajočemu se subjektu poedini človek tudi predmet, ki ga vidi, sliši, voha; ta človek ima navidez dane, določljive lastnosti; je pameten, potrpežljiv, neznosen ali podobno. A za odnososlovno gledanje se izluščijo take lastnosti duševne sfere (za telesne lastnosti to ne velja v toliki meri) v veliki meri kot socialni odnosi ali kot posledice socialnih odnosov. S tem pa je izkazano, da se človek ne dá samo iz lastnosti določiti, ampak da je treba njegovo bistvo v obširnem obsegu meriti s sociološkimi merili. Človek nima samo konstitutivnih lastnosti, ampak je tudi konsekutivno določen po socialnih odnosih in procesih, po socialnih formah in družabnih elementih.

A sociološka metoda ima svojo mejo. Iskustvo človeške duše in človeškega telesa uči, da ne moremo vseh lastnosti poedinca reducirati na socialne odnose in vplivanja socialnih form. Očitno obstajajo med vesoljstvom — božanstvom in človekom še druge zveze, ki ne gredo preko skupnosti in socialnih odnosov z drugimi subjekti. Poleg tega segajo »prirodne sile« neposredno do človeka. A jasno je tudi, da izžarevajo te od Boga in prirode izhajajoče in v poedinca segajoče, torej metasocialne sile, iz poedinca zopet na socialne tvorbe in na ostale posameznike. Tako postane človeški duh posredovalec med Bogom in naravo in socialnim življenjem. Tako postane tudi metasocialni svet sociološki; seveda samo v okviru te posredne odvisnosti po ljudeh.

Nadalje je jasno, da moramo prav v sociologiji računati pri ljudeh z bistvenimi, osebnimi lastnostmi, ki se tičejo jedra človeškega in se ne dajo razložiti iz igre socialnih form in izhajajo v resnici le iz zveze Bog-človek ali priroda-človek. Sliko o človeku si najenostavneje ponazorimo s sliko predmeta, pri katerem je osebno jedro obdano od velikega števila zavojev in lupin, ki so nastale na pod-

lagi socialnih vplivov. Seveda se lahko zgodi v mnogih slučajih, da je jedrce zelo majhno.

A ni še dovolj. Ne zadostuje, da ločimo na človeku osebni in »socialni« jaz in da se sociologija loteva samo socialnega; sociologija se mora odreči reševanju napačno stavljenih in neizvedljive naloge, da namreč hoče vse pojave individualnega in kolektivnega duhovnega življenja popolnoma razlagati iz socialnih odnosov. So i nekatera čuvstva in hrepenenja, nekatere misli in želje in težnje posameznega srca, ki se po svojem bistvu ne dajo prijeti s kleščami sociologije; so pa i kulturna območja: religija, umetnost, znanost, etos, pravo, ekonomija — ki imajo svoj prekosocialni vzrok v človeški duši, svoj imanenten zmisel (glej spodaj »imanenco« kulturnih območij) in pomen, svojo strukturo in svoj predmet, svoj način udejstvovanja in vplivanja. Paradokсно je na vsem samo to, da je n. pr. umetnost kljub vsemu še »družaben« pojav, saj ustvarja »družbo« in tudi sicer je mnogo sociološkega na njej; a to še ni vse. Sociologija namreč more doseči samo to, kar je sociološkega. — Tega pa nikakor ni malo. Čim bliže pridemo duhovnemu svetu in čim previdneje ga otipamo, tem več bo izginilo na njegovem metasocialnem značaju. Mnogo, kar se je zdelo filozofičnega, religioznega, estetičnega, etičnega, logičnega, ekonomičnega, se je razblinilo v produkte socialnih činiteljev. Težnja sociologije pa gre za tem, da čim dalje prodre do onega jedra, da ga čim bolj potisne v ozadje. Če bi hoteli ponazoriti odnošaje med umetnostjo in družbo, bi narisali skalo:

Kulturno območje $\longleftrightarrow$ družba, družabno
(tu: umetnost) ozadje, ki nosi območje.

Po tej skali niha življenje, od leve na desno in obratno od desne proti levi. In raziskovanje tega življenja se prav tako naslanja na tako skalo; od sociološke strani se giblje proti drugemu polu iskanja, ki izhaja iz »immanentno« umetniških, formalnih, oblikovanja se tičočih momentov. En konec sloni na drugem in se med seboj podpirata.

Sistematična porazdelitev umetnostno-socioloških problemov in vprašanj bi torej po mojem imela približno to-le lice:

1. Treba izkazati, kar je na umetnosti sami »družabnega«; koliko je umetnost socialnega značaja, kako v njenem svetu nahajamo mnogolične medčloveške odnose, čeprav odmislimo čim največ od specifično formalno-umetniških vprašanj.

2. Druga velika skupina problemov se tiče odnošajev in odvisnosti med socialnimi procesi in odnosi na eni strani in med umetnostjo (umetniškim doživljanjem, stvarjanjem, oblikovanjem, umetnostno vsebino in formo) na drugi strani. Ločiti nam je pri tem pet vrst odvisnosti, ki naj zanje postavim tu sledečo shemo:

a) odnose splošno-socialnih razmer (procesov, odnosov, oblik in skupnosti) kake dobe

¹ Wiese, Beziehungslehre 1924, str. 2 ssl.

do specialnih, umetnosti se tičočih in umetnosti služečih socialnih form in oblik;

b) odnose splošnih socialnih razmer do umetnosti, to je do vsebine in forme, ter ustvarjanje umetnosti;

c) odnose socialnih form in oblik v umetnosti do vsebine in forme ter ustvarjanje umetnosti;

é) odnose umetnosti do socialnih form v umetnosti;

d) odnose umetnosti do splošnih socialnih razmer kake dobe.

3. K tej vrsti vprašanj pridejo še skupine vprašanj, ki se tičejo obojestranske odvisnosti med umetnostjo in ostalimi kulturnimi območji, ki smo jih izkazali v shemi I. A te odvisnosti ne spadajo v našo razpravo. Zanimati nas morejo sosednja področja znanosti, religije, prava, etosa le v toliko, kolikor nahajamo pri njih iste ali drugačne družabne oblike in forme, in kolikor se dajo izkazati tozadevne odvisnosti za družabne forme v umetnosti (glej torej pod točko 2. a).

1. Zanima nas torej dejstvo, da je umetnost sama socialnega značaja; to se pravi med osebami, ki so do umetnosti bodisi v stvarjajočem, bodisi v posredujočem, bodisi v sprejemajočem odnosu, nahajamo osnovne socialne odnose in procese: odnose združevanja in ločevanja in iz teh odnosov sledeče zveze, skupnosti, zajednice, udruženja ali pa osamljenost, izoliranost, čudaštvo, samoodločbo.

a) Med umetniki, prijatelji, kritiki, publiko vladajo kakor splošno v življenju odnosi združevanja in medsebojnega iskanja: nahajamo α) približevanja (oboževanje, pritrjevanje, aplavdiranje, dati in zopet dobiti, posvetiti, prositi, sprejeti), β) prilagajanje (osvojiti si mnenje, pritrčiti in odobriti, naučiti koga, odpreti oči, se vživeti, posnemati, iz kolegialnosti), γ) izenačenje (zvest biti, pripadati, nalesti se, skleniti prijateljstvo, iz mode, iz vdanosti in naklonjenosti), δ) združitev (iz duševne sorodnosti, po koncentraciji, iz ljubezni, iz prijateljstva, s tvoritvijo pripadnikov, s sprejemom v kak krog, iz prekipavajoče umetniške sile, z ustanovitvijo akademij (glej pod b)). — Med istimi osebami pa obstajajo tudi odnosi razdruževanja in ločevanja: nahajamo namreč α) konkurenco (sovrstnika izpodriniti, rivalizirati, prehiteti, iz nasprotovanja interesov), β) opozicijo (odkloniti, izdati, sumničiti, ožigosati, protiviti se, ovirati, omalevaževati, izzivati, preprečiti, iz nenaklonjenosti, obgodrnjati, po komplotu, iz reciprocitete, iz rezerviranosti, s pamfletom, iz zagrenjenosti), γ) konflikt (napasti, iz nevoščljivosti, iz mržnje do tujcev, iz nasprotovanja interesov, rivalizirati, ogrozati).

Kot posledice vseh teh elementov-odnosov nastajajo med navedenimi poedinci skupnosti, odvisnosti, krožki, družbe; čutijo se zvezane, med njimi vlada »družabnost«; ali pa prevla-

dujejo razdirajoči odnosi, njihova posledica pa je osamljenost, razprtost, svojstvenost in čudaštvo, samoodločanje, »individualizem«.

b) Če smo pravkar govorili o skupnostih, nismo še pravzaprav vpoštevali vezi, činiteljev, ki vežejo poedince v celoto. Često so to bili interesi, simpatija, obči človeški »socialni« instinkti in socialni akti; a naši odnosi bi ostali prazni, gola »forma«, če ne gremo dalje; in tudi naši »odnosi« pravzaprav že tuintam slone na »materialu«, na »stvarnem« temelju, ki ga hočemo sedaj pritegniti.

Kajti to je druga ugotovitev, ki se tiče socialnosti umetnosti: umetnost sama je en faktor, ki more poedince družiti in vezati. Doživljanje umetnine, ustvarjanje in oblikovanje, posredovanje doživljanja, posest umetnine so prilike in slučajji, kjer postane umetnost družbotvorni činitelj. Kdor je vklenjen v njen krog in delokrog, spada v celoto, skupnost; sam morda ne ve za to, a zaveda se tudi lahko te skupnosti in ta skupna zavest mu je lahko pobuda k novemu zadovoljstvu, novemu življenju in ustvarjanju. Take vezi so lahko zelo rahle; najnedolžnejši krog, ki še ravnokar trka na zavest, je morda krog bralcev ene knjige, ki komaj vedo eden za drugega; nekoliko več je že v skupini oseb, ki n. pr. poslušajo nekoga, ki jim čita iz knjige, ali ki stoje pred pomembnim kipom in lepo sliko; že trdnejše niti se spletajo med publiko v gledišču, vsi so enako usmerjeni, več ali manj podobno prizadeti, umetnina jih družijo; pri tem gredo še odnosi do dejanja in življenja na odru, ki zopet več ali manj prodira v množico poedincev in jo sklaplja v skupnost. In tako se dajo izluščiti vse vezi in niti, ki jih ustvarja umetnost, umetnina in zanimanje zanjo med kritiki, čitatelji, avtorji, založniki, gledališkimi ravnatelji, ustvarjajočimi umetniki, literati in prijatelji. Najjačje pa morejo postati vezi med najožjim krogom ustvarjajočih umetnikov in morda še nekaterih posameznih oseb, ki jih veže stvarni in osebno-prijateljski interes na umetnike. Najožje in najintimnejše socialne oblike se porajajo tako. Mogoče sta samo dva, a združenima v ljubezni jima gre pot po skupnem doživljanju in stvarjanju do lepote in popolnosti. Tako tovarišstvo, usmerjeno za lepoto, postane vir pravega prijateljstva. In obratno: skupna smer v prijateljstvu postane posredovanje do lepote in skupnega umetniškega teženja in iskanja.

Sociologija torej skuša dopovedati, kako nahajamo v okviru umetnosti skoraj nepomembne mase, ljudi, ki jih družijo morda samo malenkostni, ničemurni instinkti; zglediv za to pozna naša doba dovolj. A vobče ustvarja umetnost med ljudmi odnose, ki so po svoji vsebini in notranjosti zelo tesni in ozki. Zabeležimo pa tudi lahko, da je na drugi strani umetnina nekaj objektivnega, da je utelešena v zunanji svet in nekaj »stvarnega«.

nekaj izven nas, ima svoj pomen in svojo vrednost; njen zmisel ni neposredno družiti osebe ter ustvariti iz njih skupne kroge. Zato umetnina in umetnost obenem loči in združuje posamezne subjekte. Tudi v njej vlada do neke meje stvarnost, kakor n. pr. v področju znanosti in iskanja resnice. Priznamo pa lahko, da mnogo manj, ker je umetnost bliže življenju in ne more zanikati sočnosti in polnosti tal, na katerih je zrastle.

c) Stopimo korak dalje. Vsi dosedanji odnosi in procesi v okviru umetnosti ustvarjajo združevanje in ločevanje na najenostavnejši način; smer procesov in odnosov je šla za tem, da se subjekti najdejo in zvežejo ali pa iz zveze iztrgajo, se razprejo in ločijo. — Umetnost (torej nekako enakost in sorodnost doživljanja, hotenja in dejanja ter »skupna« zavest o vsem tem) je nadalje tvorila neke vrste vezivo med poedinci. A treba je še več. Umetnost sama je zamotan »družabni« pojav; življenje in udejstvovanje v njenem območju se javlja še v dolgi vrsti drugih odnosov in procesov, ki jih moramo vpoštevati in ki so tudi združevalnega in razdruževalnega značaja; a to v globljem, stvarnejšem pogledu kot dosedanji odnosi.

Naslednji procesi obstajajo že strogo v območju umetnosti same in umetnost tvoreče specialne »družbe«; nič se zaenkrat ne oziramo na ostalo »družbo« kake dobe; če n. pr. govorimo o anarhiji, je to mišljeno izključno za umetnost in njene težnje, ne pa za politične in druge razmere; zaenkrat ostane še odprto vprašanje, če niso morda forme in odnosi v umetnosti vzporedne in slične formam in oblikam na drugih področjih, n. pr. v politiki, teologiji, znanosti²; če ne izhajajo te sličnosti morda iz enega skupnega vira in »duha časa«³; — tu moramo najprej podati socialne procese v umetnosti sami. Ločiti nam je:

a) procese diferenciacije, ki se javljajo v sledečih oblikah: *aa*) v nastanku nenakosti (napredovanje, zapostavljanje, propadanje, zaostajanje, po antagonizmu, zahtevanje pravic [homo novus, homme arrivé], s pripisovanjem in zahtevanjem »časti«, s tvorjenjem grup in strank, z obogatitvijo), *ββ*) v podrejenosti in nadrejenosti, v vladanju in služenju (zadnjo besedo imeti, ukazati, terorizirati, lastiti si pravice, po avtoriteti, na podlagi pomembnosti [!], po diktaturi, po vodstvu), *γγ*) v tvorjenju stopenj in plasti (skrivno postopati, zaostati, prednačiti, obubožati, s tvorjenjem aristokracije [strogo v umetnosti sami: zgled St. George], tvorjenje elite, po priznanju; po odlikovanju, po kvaliteti, po vzbujanju častihlepja), *δδ*) v i n d i -

² prim. k temu: Schmitt-Dorotić, Politische Theologie 1922.

³ prim. k temu: Freyer, Theorie des objektiven Geistes 1922 in tudi Spenglerja.

v i d u a c i j i, ki splošno prevladuje v umetnosti (skrivno postopati, specializacija, po odpadništvu, iz esteticizma in estetovstva, v bohèmei, iz bojkota, iz originalnosti, iz nepopularnosti, iz razcepljenosti, iz bogatega lastnega življenja, ker črpa iz sebe in more živeti le iz sebe, iz separacije, iz odtujenja od družbe).

Splošno opažamo pri diferenciaciji sledeče procese in posledice: ločitev, delitev dela, ustvarjanje vmesnih členov (kritiki, javno mnenje, vplivanje časopisja itd.). Pomembno se nam zdi, da igra v umetnosti prav individualizacija veliko vlogo. Saj ji gre povsod v življenju važno mesto; ni velikega čina brez koncentracije in svojstvenosti subjektov; in tudi osamljenosti in izločitve je treba, seveda iz pravih motivov. A nikjer ni tako očitna kakor v religiji, znanosti in umetnosti. Bile so ponosne in velike osebnosti, ki so se zaprle pred svetom in ljudmi, ki so se odločile od prijateljev in javnosti in kritike, živele svoje polno življenje, ostale bogate v svoji notranjosti in niso hotele delati za skupnost in svet; a ne dá se pregledati, kaj iz tega sledi, nič se ne dá reči, da je osamljenost bila zanje in za družbo negativna; ali je pomogel dotični s tem sebi in prospevanju lastne duše, ali je koristil morda ravno s tem celoti. Velik umetnik mogoče sploh ni mogel drugače do dela. — Jasnosti na ljubo naj pripomnim, da pravkar naštetih oblik individualizacije ni edina v umetnosti, ampak da igrajo ostale, zgoraj našete, tudi svojo vlogo in jih moramo vpoštevati, četudi se nam zde manjvredne ali celo negativne. Kdor pozna naše literatstvo in estetovstvo, sodobno teženje za originalnostjo itd., mora te procese vzeti kot so in jih primerno uvrstiti v svoje predalčke. (Dalje.)

ZAPISKI.

SLOVSTVO.

Sveto pismo novega zakona. Prvi del. Evangeliji in Apostolska dela. Po naročilu dr. Antona Bonaventura Jegliča, ljubljanskega škofa, priredili dr. Fr. Jerè, dr. Gr. Pečjak, dr. A. Snoj. Ljubljana, 1925. Izdala Bogoslovna akademija.

Naš novi zakon je bil jako zanemarjen; od Trubarjevih časov se še ni zvršil nov prevod. Drugače je s starim zakonom. Japelj sam ni na novo prevajal, a nov prevod so naredili njegovi sodelavci Škrinar, Šraj, Rihar, Volf in Traven, ki so tudi v jezikovnem oziru Japlja daleč prekosili. Pisali so najlepšo slovenščino svoje dobe in ustvarili so mnogoštevilne nove izraze, ki še sedaj žive v jeziku. Wolfova izdaja sv. pisma je sprejela njihovo besedilo skoraj nespremenjeno. Njihovo delo doslej še ni bilo preiskano in po zaslugi ocenjeno. Na zaostalost novega zakona sem opozoril l. 1917. v tem listu in takoj nato so gori imenovani prireditelji začeli z novim prevodom. Prvi zvezek njihovega dolgoletnega

truda je sedaj prišel na svetlo. S tem delom se je popravilo, kar smo Slovenci doslej zamudili. To je knjiga, ki jo more tudi slovstveno razvajeni izobraženec vzeti v roke in se mu ne bo treba kot doslej spotikati ali nad prevodom ali nad jezikom. Prirediteljem je bil na uporabo ves znanstveni aparat, ki je potreben za današnji svetopisemski prevod. Omenjam najvažnejše! Rabili so poleg Zorelovega in Preuschenovega slovarja, Blaß-Debrunnerjeve in Radermacherjeve slovnice najboljše komentarje ter prevode drugih narodov, t. j. nemško: Konst. Rösch in bonnsko izdajo, francosko: Crampon in Tillion, češko: Sykora, poljsko: Szczeпаńkij, staroslovensko ter biblijske družbe italijanske, rusko, srbsko in bolgarsko izdajo. Poleg tega so se ozirali še na specialne študije svetopisemske grščine, kakor F. Hartmann: Aorist und Imperfektum im Griechischen v Neue Jahrbücher für das klassische Altertum 1919. Pri prevodu so se držali priznanega načela: doslovno, kolikor je mogoče; prosto, kolikor je potrebno. Gledalo se je zlasti, da je prevod točen, pa vendar slovenski in gladek. Značaj posameznih pisateljev se je kolikor mogoče varoval; hebraizmi (n. pr. spregovoril ter rekel, zgodilo se je, da; po rokah apostolov nam. po apostolih itd.) in splošni grecizmi so se pa po možnosti odpravili. Prevod je tudi v jezikovnem oziru dovršen in nosi pečat dobe, v kateri je nastal. Jezik ni več tradicionalna govornica, kakor smo je vajeni izza Trubarja, Dalmatina, Japlja in Wolfa, ampak je vzet iz sodobne književnosti. Pri nekaterih besedah so se obrnili celo predaleč v srbohrvatsko in slovansko smer; prevedli so n. pr. evangelij: blagovest, pridiga: propoved, kamela: velblod (velblod gre skozi šivankino uho) itd. To gre preko svetopisemskega čuvstvovanja. Potrebno pa je bilo, da se je besedišče razširilo čez stare meje in so se privzeli tudi izvenkranjski izrazi, kakor n. pr. To izvršuj in boš živel, Pavla so opremili, zdele so se te vesti kakor blodnje itd. Prevod se odlikuje po strogi slovniški pravilnosti. Odpravile so se jezikovne napake, ki so se stoletja vlekle po besedilu. Zdaj ni več neslovanskega trpnika (Bil je človek, ki ga je Bog poslal, Jan. 1, 6) in napačnih tvorb (prim. ljudski starešine, razbojniška jama, alabastrna posoda, ne: starešine ljudstva, jame razbojnikov itd.). Le besedni red je semtertja nenaraven in patetičen. Včasih se ti bo tudi zdelo, da novo besedilo ne teče tako gladko, kakor je staro, a ne smeš pozabiti, da ne bereš izvirnega spisa, ampak prevod. Če primerjaš kako tako mesto (n. pr. Jan. 1, 9—14) z izvirnikom, boš videl, da se novi prevod zvesteje drži izvirnika kakor stari. Dr. A. Breznik.

To knjigo pozdravljamo tudi kot premišljeno in lepo izdano knjižno delo. Brez okraskov je sicer, toda ugodno učinkuje s čisto tiskarskimi sredstvi, z razdelitvijo stavka in veliko čitljivostjo vseh porabljenih vrst tipov. Oblika knjige je prav priročna. V vseh teh stvareh obstaja v izdajanju cerkvenih in nabožnih knjig pri svetovnih založbah že ustaljena tradicija in so izdajatelji srečno

povzeli iz nje to, kar je plod dolgotrajnega razvoja in izkušnje, ter tudi za naše tiskarske razmere ustvarili shema, pri katerem lahko ostane. Frst.

Anton Novačan: **Samosilnik**. Deset povesti. Ljubljana, 1923. Založila Tiskovna zadruga. Str. 153. — Novačan nam tu ni podal vsebinske, tudi ne umetniško dosledne enote, vendar je teh desetero povesti v sedanji opešani prozi, ki še vsa zajema iz bližnje preteklosti in se le v drobcih trudi za novo besedo, eden izmed veselejših pojavov. Sicer tudi Novačanov stavek ne more zakriti ritmične odvisnosti od Iv. Cankarja; ta mu je kakor urojena z jezikovno šolo vred. Na mnogih mestih se rahlo odkrije, da dobro knjižnega jezika niti ne zna, vendar vidimo, da njegov izraz dobiva vedno bolj svoj pravilnejši zvok; tupatam se oglasi celo narečje, lokalizmi: — ker Novačan je sveža narurna sila, je neprisiljen, nebrzdan — odkrit. Tako se uveljavlja njegova posebnost v ti zbirki močneje in samostojneje kakor v obeh delih Naše vasi. Svojega izraza še ni našel, ni se še dovolj zavedel te potrebe, kajti šele v zadnji povesti Peter Kobula in deloma tudi v Čamarjevi krčmi je popolnoma sam svoj. Tu sta harmonično združeni v eno silo dve skrajnosti: snovnost in pojmovnost. Tako opisuje svoje nasilne ljudi v Čamarjevi krčmi in tako se dvigne iz razgretih in mrkih stavkov strašna postava Petra Kobule, ki bi jo rad primerjal z mnogimi potezami Cankarjevega Jerneja, le da so Novačanovi ljudje prej mrka resnica kot ideja. Novačan je nemiren, mračen duh, zato njegova vas ni idila pastirjev in kmetov, ni zgolj selišče računajočih racionalistov, pač pa pisana mešanica trpinov, krotkih in upornih, zadovoljnih in nesrečnih. Vendar njega zanimajo le skrajni značaji, taki, ki so zmožni težke omotenosti življenja, zanikajoči vidci in tvegajoči modrijani — sama nasilna nasprotja. Zato to kljub krajevni pobarvanosti niso originali, marveč so individui. Tako je v omenjenih dveh povestih podal Novačan najizrazitejši podobi povojne duševnosti. Ta ostri spopad dveh dob je dostojno orisan zlasti na strani 98. — Umetniško ne tako enotna, duševno pa sorodna so ostala poglavja te knjige. Samosilnik je naturalistično izražen simbol: na mestu enega tirana, ki ga morejo končati samo otroci, ostane na drugem koncu dežele drugi. Pater Sebastijan je zastarela stvar, ki ni vredna te knjige, Prvi greh pa otroška zgodba, zgrajena na romantični snovi. Hedone je prva v ti knjigi, ki sicer še ne pritegne, pa je radi svoje enostavnosti, odkritosrčnosti in izrazni skromnosti, in ker ne pozna prav nobenega umetničenega napenjanja, tembolj uvaževanja vredna. Muri preganja vrane se že približuje Čamarjevi krčmi in tvori z njo tudi vsebinsko enoto. Teta Pavla je grob zamislek Novačanove dovtipnosti, ki ne more biti jasen humor, temveč mračna groteska. Ostali dve povesti: Smeš pred smrtjo in Hudič v ulici sv. Mihela, eno občutje srednje globokosti v ne novi besedi, druga pariško-slovenska bohemska zgodba,

nista knjigi ne v prid in ne v škodo — le zanimivi ne moreta biti nič več. — Dasi tedaj Novačan tudi v ti knjigi ni absoluten tvorec, je ta knjiga pred njegovimi prejšnjimi upoštevanja vredna. Miselno ni vabljev, a ker je odkrit in v izrazu pošten, bolj intuitiven kot možganski, zlasti pa dosleden in ne cinglja z raznimi posvečenimi in neposvečenimi zvončki, obeta ta knjiga še boljše. France Koblar.

Janez Jalen: **Srenja**, drama v štirih dejanjih. V Ljubljani, 1924. Založila Jugoslovanska knjigarna.

To najnovejše Jalnovo delo sloni sicer na fikcijah, pa je tako topla stvar, da te prepriča in gane. Delo ne zmaguje s svojo videzno dramatično silo, temveč s svojo notranjo liriko. Za igralce je stvar zelo hvaležna, ker pušča s svojim jedrnatim dialogom in skritimi miselnimi prehodi vsakemu interpretu, da svobodno razmahne svoje sile in nemoteno razživi vlogo. S tem, da Jalen s prvimi stavki okliče zunanji problem dejanja, ki ga obdeluje, spretno maskira psihično osišče svojega dela. Ni toliko srenja, dobrobit občestva, boj poedinca proti koristi družbe, ki ga zanima, kakor doživljanje evangeljske resnice, da pojde prava žena za možem v vsem njegovem stremljenju in delu. Tu se mi dozdeva, da je Jalen vendarle značaj Dane nekoliko zalomil, kakor bi bil gledal skozi prizmo in je njenemu značaju dal nenavadno lice s tem, da sestra prevzema sestri že tri leta zaročenega ženina. Tragika značaja njene sestre Martine je baš ta, da se ne more odločiti proti očetu in da ne zna ceniti dela moža, ki hoče srenji dobro, vendar pa je Danino vedenje proti očetu v prvih treh dejanjih preostro, prejezikavo, tako da pridejo njene besede v četrtem dejanju nepričakovano in vise nekje v zraku, ker niso bile pripravljene. Ostali značaji so enotni, brez protislovij in zaraditega manj zanimivi. V tehničnem oziru se mi zde nekateri nastopi, posebno od začetka, nemotivirani, vendar to ne pade preočito v oči. S svojim hitrim, od hipa do hipa položaj menjajočim tempom delo na odru ne pusti razmišljanja, temveč samo gorko doživljanje. Kar je Jalnu treba priznati, so njegovi krepki reki, ki bistveno pojasnjujejo položaj in ostajajo zmerom pri podobi. Delu je zasiguran zaradi tople človeške strune, ki poje v njem, na slovenskih odrih trajen uspeh. N. V.

Ksaver Meško: **Listki**. Splošne knjižnice 36. zvezek. V Ljubljani, 1924. Str. 144. — Knjiga je izšla ob pisateljevi petdesetletnici in nima namena, podajati novo pesniško ali pripovedno zbirko. Oseba pisateljeva stoji neposredno v delu; prevladuje vtis spominske knjige. Prvi del izpolnjujejo črtice. To so lističi zadnjih let, natrošeni mimogrede na pot. Odkar je šel Meško s Koroškega, še ni našel domov. Stisnil se je, zaprl, ne zagori več, le drobne iskricice prižiga. Take iskricice so te črtice; v njih je vendar nekaj širokega; skrb za čist izraz, za zadnjo jezikovno izglajenost, za polnost misli do prenasičenega stavka, kjer ni mogoče nobene besede premakniti.

Programatična, kakor za obračun, se zdi zadnja: Jutro... »Zdaj sem od dela, prevar in trpljenja utrujen«. Dasi to še ne more biti finalni odzvoček programatičnemu introitu iz l. 1900, sta vendar zame to najlepši dve strani v vsem delu. — Druga polovica knjige so Mrtvi in živi, pet profilov, kjer nam Meško govori o Aškercu, Bohinjcu, Gregorčiču, Medvedu in Verovšku. Ta anekdotna kramljanja z daljšimi razmišljanji in hitrimi domnevami bodo po godu in celo v slast literarnemu sanjaču, strokovnjaku pa na poti. Poudarjam, da to niso študije, da so osebna razglabljanja, podprta z lastnim dožitkom, a ne gredo osebi kot pojavu do dna; tudi pogrevajo stvari, mimo katerih smo že šli in utegnejo utrditi to ali ono napačno mnenje. Tako je z Aškercem in zlasti z Gregorčičem. Medvedova podoba se mi zdi naravnost mrzla. Tu in tam je med temi profili dogodbica, ki se nerodno vidi, pa ne radi proste odkritosrčnosti, marveč ker ima nepotreben trn, namenjen zlasti kritiki. Take očitne osti so na strani 95, 99, 100, 117, 125, 134, 138, 140. Fr. K.

Ivan Robida: **Rože ob potu**. Dramska pesnitev v petih slikah. V Ljubljani, 1924. Založila Narodna knjigarna v Ljubljani. Str. 130. — Pravzaprav je že pisatelj sam podal oceno svojega dela, ko je v Uvodnih besedah napisal: »Pesnitev ni pisana kot drama v klasičnem pomenu besede, ampak je samo življenjska slika iz davno preteklih dni našega stolnega mesta«. Iz nadaljnjih besedi govori prepričanje, kakor ga navadno pisatelji ne povedo, literati pa skoraj vedno: prepričanje o kakovosti dela, oprto na znanje in na zahteve potreb. Dr. Ivan Robida je več estet in eden izmed krivično pozabljenih kritikov ob rojstvu moderne. Pesnikovanje je puščal ob strani. Le tako bomo prav razumeli tudi to knjigo in njen uvod. Osnova vsega dela je libreto, skrita oda Ljubljani, oprta na hude romantične dogodke. Knjige si kot drame ne moremo misliti, že radi samega romantičnega pravca in skrbi za odrsko efektnost in pesniško snov komponista, ki naj doda še svoj boljši del. Povsod sledimo pažnjo in pretehtanost za oder in instrumentacijo, režijskih navodil je celo mnogo preveč in motijo pri branju — saj komponist bi že sam našel pravo čuvstveno vsebino. Za skladatelja je snovi še preveč, tiste namreč, mimo katere ne more iti in izbirati — ker je tudi dogodkov samih preveč. Pomislimo na libreto iz velikih svetovnih del (Faust ali Onjegin!), ki širokim dogodkom kolikor mogoče gredo s poti. Tako je tega dela za dramo premalo, za libreto preveč. Dela se drži patina nesodobnosti tako v pojmovanju snovi, zlasti pa v pesniškem izrazu. Tekst pesniško ni izčiščen. Nerabljenih in nepesniških besed se pisatelj ni ogibal, narobe, rimate navlake, zveneče in nezvенеče, je pustil vse preveč, čeprav bi libretistu lahko marsikaj odpustil. Banalnosti Aškerčeve vrste danes ne bi smeli nikjer več brati. N. pr.: naš — Tomaž; plemenitaš — Tomaž; poznaš — Tomaž; Tomaž — imaš itd.; Maruša — duša; Andrej — povej;

glej — Andrej; Francè — gre; zobé — Francè; umrè — Francè; temè — Francè; grofica — Mica; ti dete ljubo! v ljubezni spočeto, v mukah znešeno! itd. — Krvava rešitev zapletka naše odrsko čuvstvovanje moti, zlasti ob čudno lepem finalu Francetovem na str. 127. in ob podobni predhodnici na str. 104. Naj delo dobi še svojega drugega mojstra! Fr. K.

A. M. Slomšek: **Izbrani spisi za mladino.** (Slovenski pesniki in pisatelji. Za mladino priredila Fran Erjavec in Pavel Fleré. VI. zvezek.) V Ljubljani, 1924. Natisnila in založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani. Ilustriral M. Gaspari. Strani XCIV + 321.

Bogata antologija iz Slomškega je knjiga za ljudsko in srednjo šolo. Izdajatelja sta se očitno potrudila in dala veliko v uvodu, cvetniku in opombah. Da le nista vsega, kar bi bilo potrebno, razvidim iz tega, da prav nič ne omenita Slomškovih stikov z Ilirci in Lj. Gajem. Ali je to zamolčati glede vladike Slomškega in danes in za šolo — greh? Kaj malega o Slomškovem slogu in jeziku bo treba za srednje šole seveda v knjigo pripisati. Sicer pa naj Bog povrne izdajateljici in urednikoma. Dr. I. P.

UMETNOST.

Liturgična umetnost. Herderjeva založba v Freiburgu im Breisgau je izdala lansko leto vrsto knjig, ki se z raznih vidikov pečajo z zgodovino in značajem katoliške liturgije ter umetnostjo v liturgični službi. Dočim Braunovi knjigi o liturgičnih paramentih in Eisenhoferjeva liturgija ne prekoračata tradicionalnega okvira takih knjig in sta v prvi vrsti vestno sestavljeni priročni deli o vseh zadevnih vprašanjih po ustaljeni šabloni, sta Baumstarkova zgodovina liturgije in Kreitmaierjeva beuronska umetnost produkt sočasnih problemov in naziranj o obdelanih temah ter v ozki zvezi z modernim zanimanjem za liturgiko in poglobitev razumevanja za njene oblike ter izboljšanje forem njenega izvajanja. Obe zadnji deli sta odsev, kolikor ne plod pobud, ki izhajajo od takozvanega beuronskega gibanja v benediktinskem redu, čigar cilj gre za tem, da ustvari vsestransko poglobljeno, estetski kar se dá poudarjeno bogoslužno formo. Gre tu za poglobljenje bogoslužnih oblik samih, samega prednašanja obreda v ožjem smislu v simbolično-dramatičnem smislu kretenj in glasovnih izvajanj, v širšem pa za njegovo spremljanje po pomožnih sredstvih, med katere spada umetniška in praktična oprema bogoslužnega prostora samega, bogoslužna obleka in petje. Vse te komponente prožeti z enotnim, pravim liturgičnim duhom in jih poglobiti v njihovi simboliki, je končni cilj beuroncev. Zato pa je treba razširiti in poglobiti razumevanje tudi pri vernikih, k čemur služi sistematično prirejena obredna literatura, kakor jo predstavlja Herderjeva zbirka *Ecclesia orans*. Ti smeri služi tudi Baumstarkova knjiga, katere namen je pojasniti liturgične oblike z zgodovinskega stališča. Za cerkveno petje so se odločili beuronci, da pro-

pagirajo poživitev tradicionalnega resnega koralnega petja ter so obenem začeli iskati ti resnosti adekvatne oblike tudi za upodabljačo umetnost v bogočastni službi. Iz tega stremljenja je nastala takozvana beuronska umetnost, s katere teorijo in značajem nas seznanja Kreitmaier.

Naj sledi kratek oris vsebine omenjenih knjig: 1. Dr. L. Eisenhofer, *Katholische Liturgik. Darstellung des geschichtlichen Werdens der einzelnen Kultakte.* V zbirki Herders theologische Grundrisse. Knjiga vsebuje najprej splošno liturgiko, kjer se peča z oblikami katol. liturgike, z bogoslužnim prostorom in njegovo opremo ter cerkvenim letom; v drugem delu o posebni liturgiki se peča s sv. mašo in njenim sedanjim rimskim obredom, z zakramenti in zakramentalijami in z brevirjem. Razen tega najdemo v nji vse potrebne podatke o zgodovini liturgike in bogato literaturo. — 2. Jos. Braun, *Die liturgischen Paramente in Gegenwart und Vergangenheit in istega Praktische Paramentenkunde, Winke für die Anfertigung und Verzierung der Paramente,* sta bogato ilustrirani in važno dopolnilo Eisenhoferjeve knjige, ker podajata zgodovinski razvoj posameznih paramentov, navajata njihovo simboliko, današnje forme in predpise glede paramentov. — 3. Dr. A. Baumstark, *Vom geschichtlichen Werden der Liturgie* v zbirki *Ecclesia orans*, X. Prednost te knjige je, da se čuti toplo osebno razmerje do predmeta, ki ga obdeluje, in uporablja tudi rezultate primerjalne vede o postanku in razvoju liturgije. Podaja nam v velikih obrisih razvoj rimskega obreda od prvih krščanskih časov do danes. Knjiga je opremljena z bogato zadevno literaturo. — 4. Jos. Kreitmaier S. J., *Beuroner Kunst. Eine Ausdrucksform der christlichen Mystik.* 4. in 5. razširjena izdaja. Novo je poglavje o razmerju beuronske umetnosti do umetnosti naših dni. Kreitmaier se peča v prvi vrsti s teorijo in liturgičnim značajem beuronske umetnosti in je v tem oziru dober interpret, ker črpa iz prvega vira in osebnega stika s tem gibanjem. — V ti zvezi opozarjamo tudi na knjigo A. Hamenstede O. S. B., *Die Liturgie als Erlebnis* v zbirki *Ecclesia orans*, III. — Isti je na zborovanju za cerkveno umetnost v Freiburgu poročal o načelih moderne cerkvene umetnosti¹ in zastopal misel, da naj stavba in oprema cerkve izražata liturgično osnovno misel; liturgični smoter naj velja pred praktičnim; med drugim se zavzema za to, da naj bo na oltarju samo tabernakelj. Iz poročila se vidi, da kljub beuronski realizaciji cerkvena umetnost naše dobe še vedno ne more preko teoretičnega razglabljanja o njenem pravem značaju, zdi se mi, da posebno za to, ker vlada premalo jasnosti o kompetenci umetnika, brez katerega tega vprašanja kljub načelom in teorijam ne bo mogoče uspešno rešiti. Frst.

¹ Gl. *Allgem. Rundschau* 1924, št. 44 (30. okt.), dr. H. Mayer, *Die Freiburger Tagung für christliche Kunst.*

A. SPADINI: PODOBA NJEGA SAMEGA Z ŽENO.

IZ NAŠE DNEVNE KULTURE.

Knjiga in polži.

Verjamem v Knjigo, ki je ena sama. Biblija ji je ime. Verjamem v življenje, ki ga vidim. Vidim ljudi, ki jedo. Tudi zaslinjene pomladanske polže jedo...

O moj Bog! Kako strašna je modrost neba! Kako polževo počasen je človeški duh! To vemó, kar jemó!

Neumnost! Čemu moraliziram! Bom rajši neposredno svoj! To je hudo, da je meni dvakrat narobe. Knjige z véliko ne umem, polži pa se mi gabijo...

Ivan Pregelj.

Kriza književnosti.

Lj. Maraković je napisal v Hrvatski prosvjeti XII., št. 1., članek »o krizi književnosti« o priliki ankete o stagnaciji v naši književnosti v »Obzoru«. Vprašanja so se glasila 1. ali obstaja stagnacija v naši književnosti in 2. kateri so njeni glavni vzroki in kako bi jih mogli preprečiti. Izmed Slovencev se je pozivu odzval samo dr. I. Pregelj, ki je izrazil svoje začudenje nad vprašanjem, prav tako se je izkazalo, da ga tudi za Srbijo ni mogoče tako postaviti kot za Hrvatsko. Maraković se peča najprej z rezultati te ankete in ugotovi, da ekonomski razlogi danes gotovo niso več bistvenega pomena, ker je gotovo, da se ta stran izboljšuje. Glavni so pač vzroki idejne vrste in tu se velika vloga pripisuje nesolidnosti današnje kritike, ki je izpodkopala vero v svojo avtoriteto. Posledica tega dejstva je prepad med čitajočim občinstvom in pisatelji, ki je danes bolj usoden kakor kdaj koli poprej, saj smo danes, kakor že dolgo ne, na razpotju celih dveh svetov. Maraković piše potem doslovno: »Vse smeri stoletne kulture so danes na prelomu in se temeljito izpreminjajo. Francoska revolucija s svojim »tretjim stanom« je doživela ob svetovni vojni svoj končni bankrot. Vsa »meščanska« kultura XIX. stol. s svojim stilom, življenjskimi oblikami in umetnostjo je padla in ne bo več vstala. Ves fantastični razmah materializma in pozitivizma dobe Zole in Renana, Comtea ali Schopenhauerja se je tako sesul, da je za nove ljudi naravnost nerazumljiv. Ves meščanski ponos in zanos Balzacov, bleščeči sijaj njegovih izkonstruiranih socialnih zakonov in celih svetov, utemeljenih na njih, vse samozavestno poseganje Ibsenovo v najbistvenejšo strukturo njegovega časa, — vse to je zlomljeno in skrhamo ob laži v edino rešilno vlogo meščanskega stanu z njegovimi ozkimi vidiki in s filistrskim samozadovoljstvom«...

G. Andrić v svojem odgovoru na anketo n. pr. toži, da gotova dobra dela obstajajo nekako samo za literaturo, za publiko pa kakor da jih ni. Maraković razlaga dalje: »Ni pa jih zato, ker je ves XIX. vek zrastel popolnoma v območju romana in literatura pomeni za navadnega čitatelja, pa naj bi bil tudi na precejšnji intelektualni višini, velike serije vsakovrstnih romanov, cele biblioteke, označene z znanimi in priznanimi imeni, v njih pa stvari, ki jih je mogoče izbirati in čitati po času in razpoloženju, krajše in daljše, vesele in žalostne, boljše in slabše itd. Človek XIX. stoletja se je odvadil uživati enostavno patetiko homerskih slik, tipičnih za stoletja in človeštvo, naučil pa se je zanimati zato, kakšne nogavice je kdo nosil ter kaj je kdaj jedel in sanjal. To seveda ni »epična obširnost«, pač pa obširnost velikanških in nepreglednih vrst celih »zabavnih«, »modernih«, »univerzalnih« in vseh mogočih drugih bibliotek pri vseh kulturnih narodih sveta. Ob tem pa novi čas ruši hegemonijo meščanskega stanu in njegove kulture, in naj se tudi poudarja pomen »četrttega« stanu, naj se tudi ustanavljajo proletarske republike v znaku »proletkulta«, sega vendar razmah velikih duhov preko tega in išče vse človeštvo, in ko išče veliko človeško skupnost, teži, da bi prevpil vse vsakdanje različice, vse male enodnevnosti, da bi vrgel s sebe vse pisane luskinde, naj so še tako bleščeče: zato je v umetnosti prvi pogoj dinamika, prva njena lastnost pa zžetost, lapidarnost bistvenih potez onega, kar je veliko, skupno, vsečloveško, in izločevanje vsega, kar je akcidentalno, nebistveno, malenkostno in postransko. Zato ima lahko g. Krleža ali g. Kulundžić še deset, deloma objavljenih, deloma neobjavljenih dram in more prepričano trditi, da dramska produkcija pri nas še nikdar ni bila tako jaka — za navadni pojem o procvetu literature vse to ne zadošča, ker vse to ne napolni niti nekoliko stotin strani, ne reprezentira bibliotek in ne izpolni dolgih ur in dnevov, oziroma noči s prijetnim čitanjem. Literatura, od katere človeka zona preleti in ob kateri ledeni kri, literatura, ob kateri vzvalove prsi in zastaja dih, taka literatura se čita redko in malo in ne more dati dokaza za procvet književnosti.« Tako se zdi, da je najbolje pogodil odgovor g. Galogaža, ki je na vprašanje ankete izjavil kratko: »Literatura je v krizi«. Roman je izgubil svojo vrednost in kakor je s srednjim vekom umrl tudi ep, se lahko zgodi, da sedaj propade roman ali vsaj izgubi svojo vodivno vlogo. Prevzema jo drama, pa tudi ta se znatno razlikuje od svoje v XIX. stol. ustaljene oblike. Tudi lirika je drugačna in tako ni čudno, da z današnjimi književnimi tendencami vstaja nebroj nespozumljenj med pisatelji in občinstvom.

PREJELI SMO V OCENO.

Nova Evropa, knj. XI., br. 4. Naše Primorje i njegove luke.

Silvester Škerl: Stopnice v stolpu. Pesmi. R. L. Lipovšek, Maribor, 1924.

L. v. Pastor: Die sixtinische Kapelle. — Die Stanzen und Loggien des Vatikans. Herder, Freiburg im Breisgau, 1925. Posebni odtisk iz II.—V. Pastorjeve Zgodovine pa-pežev.

L. Pivkova: Kriminal. Maribor, Klub dobrovoljcev, 1925.

Milan Vukasović: Kroz život (cir.). Moderna biblioteka 30. Beograd, Cvijanović, 1925.

Ivan Zorman: Lirični spevi. Cleveland, Ohio, 1925.

Ivan Matičič: V robstvu. Roman tuge in boli. Ljubljana, Učiteljska tiskarna, 1925.

Nušić: Narodni poslanec. Poslovenil Fr. Govekar. Oder, 9. zv., Ljubljana, Tiskovna zadruga, 1925.

Veridicus: Pater Kajetan. Roman po ustnih, pisanih in tiskanih virih. Knjižnica »Jutra«, zvezek 8. Ljubljana, »Jutro«, 1925.

Dr. Velimir Deželić: Zvonci iz katakomba. Pesmi. Zagreb, 1924. Izdalo Pi-jevo društvo o šestdesetletnici svojega pred-sednika.

Dr. J. Jeraj: Narodni prerod. Prosvetna knjižnica I. zvezek. Izdala in založila Pro-svetna zveza v Mariboru, 1925.

Fr. Marolt: Čitanka za strokovne obrt-ne nadaljevalne šole (v 5. odstavku s posebnim ozirom na gostilničarske šole). Ljubljana, Zadruga gostilničarjev in kavarnarjev, 1925.

Dr. Ivan Lah: Knjiga spominov (Ječe — Moja pot — Dan 1914). Ljubljana, Tiskovna zadruga, 1925.

Slavko Savinšek: Poredni smeh. Pesmi, ilustriral M. Malež. Ljubljana, Kme-tijska tiskovna zadruga, 1925.

Anton de Waal: Rompilger. Weg-weiser zu den Heiligtümern und Sehenswür-digkeiten der ewigen Stadt sowie der bedeu-tendsten Städte Italiens. 11. natis, prirejen po Dr. J. P. Kirschu. 21 načrtov in kart, želez-niška karta Italije, velik načrt Rima in 83 slik. Herder & Co., Freiburg im Breisgau, 1925.

Ivan Cankar: Zbrani spisi. 1. zvezek (Erotika 1902, Erotika 1899, Pesmi 1892 do 1898, Vinjete). Uvod in opombe napisal Izi-dor Cankar. Ljubljana, Nova založba, 1925.

St. Stanojević: Narodna enciklope-dija srpsko-hrvatsko-slovenačka. 1. zvezek obsega A ba do B a č ka. Izdaje Biblio-grafski zavod, Zagreb. N. E. bo izhajala vsak mesec v enem do dveh zvezkih po 7—14 tiskov-nih pol. Vseh zvezkov bo 18—22. Izhajata obenem cirilska in latinska izdaja.

Damir Feigel: Domače živali. Splošna knjižnica, 37. Ljubljana, Zvezna tiskarna in knjigarna, 1924.

M. Arcibašev: Sanin. Roman. Poslo-venil Stane Krašovec. Splošna knjižnica, 52. Ljubljana, Zvezna tiskarna in knjigarna, 1925.

T. Zieliński: Antični in moderni svet. Poslovenil Jože Glonar. Splošna knjižnica, VII. Ljubljana, Zvezna tiskarna in knji-garna, 1925.

Razprave, izdaja Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani, II. V Ljub-ljani, 1925. (Vsebina: N. Radojčić: Rankeova nova koncepcija srpske istorije. — K. Oštir: Baltoslovanska metatonija. — I. Prijatelj: Levstikov politični list »Naprej«. — R. Nah-tigal: Starocerkvenoslovanski evhologij. — M. Kos: Ljubljanski rokopis Lathcenove »Ecloga de moralibus Iob«. — Fr. Ramovš: Praslovensko kasegъ »Edling«. — A. Bajec: »Filius regi« en roman.)

1. Karl Kälin S. J.: **In den Zelten des Mahdi.** Eine Erzählung aus dem Sudan. 2. August Ganther: **Der Vetter aus Siebenbürgen.** Erzählungen. 3. Maria Petras: **Herzschläge einer kleinen Stadt.** Roman aus der Franzosenzeit. 4. Hermann Herz: **Der Herr Professor.** Eine kleinstäd-tische Geschichte. 5. Hertha Pohl: **Tina Slawiks Ernte.** Roman einer Magd. 5. Joseph Albert: **Der Gottversucher.** Roman. 6. Katharina Hofmann: **Der reichste Fürst.** Roman. Vse pri Herderju. Freiburg im Breisgau.

Kälin nadaljuje povsem v okviru in tra-diciji mladinske zbirke »Aus fremden Län-dern«. Gautherjeva zbirka devetih idi-lično klimatičnih zgodeb iz Schwarzwalda je splošno prijetno in lahko berilo. Petras slika v živi občutenosti. Handel-Mazzettijeve ne dosega. Herz je dal živahno skico: flott und selbsterlebt, a malo preciozno. Pohl je očividno starovita. V romanu »dekle Tine« očituje, da se je učila pri večji Mariji Ebner-Eschenbachovi. Albertov »bogoiskatelj« je meni neužitno tegobna zamisel. Mnogo občutja in osredja, a malo problemnosti. Morda z golj literatsko zajeta snov. Hofman-novo prebrati je — čin. Slovencu je daljna; pa še idilično široka in šolskonazorna, tema-tično vzgojnostna.

Dr. P.